

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY BESTWINA NA LATA
2023 – 2027**

BESTWINA 2023

Spis treści

Wprowadzenie	4
Podstawy prawne sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami ze szczególnym uwzględnieniem ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U.2022.0.840)	5
Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 40)	11
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, nr 78 poz. 483 ze zm.)	12
Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U.2023.977).....	12
Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U. Dz.U. z 2023 r. poz. 682).....	13
Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1336)....	15
Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j.Dz.U. z 2022 r. poz. 2556).....	16
Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 R. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 344).....	16
Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U.2020.0.194)	18
Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U.2023.0.571)	19
Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz.U. 2020.0.164)	19
Wybrane akty wykonawcze - rozporządzenia wydane w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	20
Podstawy prawne dotyczące ochrony zabytków o charakterze krajowym	22
Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.....	22
Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.....	24
Podstawy prawne dotyczące ochrony zabytków o charakterze wojewódzkim oraz powiatowym.....	25
Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego 2020+	25
Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”	26
Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022–2025	27
Strategia Rozwoju Powiatu Bielskiego 2021+	30
Program opieki nad zabytkami powiatu Bielskiego na lata 2021-2024	33
Podstawy prawne dotyczące ochrony zabytków o charakterze lokalnym	35
Strategia Rozwoju Gminy Bestwina na lata 2021-2027	35
Miejscowy plan Gminy Bestwina.....	42

Założenia programowe dokumentu – relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami przyjętymi na poziomie województwa oraz powiatu	43
Założenia programowe dokumentu relacja z dokumentami przyjętymi przez gminę Bestwina	44
Główne założenia programu	47
Rys Historyczny oraz charakterystyka Gminy Bestwina	48
Kalendaria	61
Charakterystyka krajobrazu kulturowego gminy	66
Ocena poziomu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy Bestwina	72
Realizacja dotychczasowych założeń programowych programu opieki nad zabytkami	74
Promowanie lokalnego krajobrazu kulturowego	95
Analiza SWOT	93
Priorytety i cele Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bestwina	94
Priorytet I: Ochrona i zarządzanie lokalnym dziedzictwem kulturowym	95
Priorytet II: Utrwalanie lokalnego krajobrazu kulturowego	96
Priorytet III: Promowanie lokalnego krajobrazu kulturowego	98
Realizacja Programu.	100
Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	100
Źródła finansowania Programu	101
Wykaz Obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Gminy Bestwina stan na XI 2023	109

Wprowadzenie

W dniu 13 grudnia 2018r uchwałą nr II/17/2018 rady gminy Bestwina przyjęto pierwszy w historii gminy Bestwina gminny program opieki nad zabytkami na lata 2018-2022. Przez okres jego obowiązywania udało się istotnie wpłynąć na polepszenie stanu wybranych zabytków, a także wzrost świadomości społecznej w tym zakresie. W tym czasie udało się także, wypracować pewne modele postępowania, w zakresie renowacji zabytków.

Przygotowany program na lata 2023-2027 stanowi kontynuację zapoczątkowanych zmian, z uwzględnieniem zaktualizowanych aktów normatywnych wprowadzonych przez ustawodawcę w minionych latach, a także uwarunkowania i doświadczenia zdobyte w ciągu ostatnich lat.

Głównym założeniem niniejszego dokumentu jest także kontynuacja pewnych dobrych zwyczajów, do których należy m.in. założenie renowacji minimum jednego obiektu małej architektury będącej własnością gminy rocznie. Wytyczone w ten sposób kierunki, pozwalają zakładać, że adresci programu, którym są przede wszystkim mieszkańcy gminy, odczują efekty jego realizacji, a także poprawę krajobrazu kulturowego.

Ochrona zabytków stanowi, o czym należy pamiętać, również jeden z ustawowych obowiązków każdej gminy, a także społeczności lokalnej. Dzisiaj nie jest jeszcze za późno, by ochronić wiele zabytków pomimo, że wiele z nich zostało zniszczonych bezpowrotnie zwłaszcza przed przyjęciem gminnej ewidencji zabytków. Chcąc uratować, to co jeszcze dzisiaj jest możliwe do ocalenia konkretne wysiłki muszą zostać podjęte niezwłocznie. W tym aspekcie ciągle dużo pozostaje do zrobienia, a największy ciężar spoczywa na właścicielach nieruchomości zabytkowych, od których najwięcej zależy czy i w jaki sposób zabytek zostanie zrewitalizowany. Ciągłe ograniczony stopień świadomości w zakresie ochrony i znaczenia tego rodzaju obiektów, stanowi istniejące ryzyko degradacji często unikalnych obiektów.

Mając na uwadze powyższe, a w szczególności ustawowy obowiązek przyjęcia gminnego programu opieki nad zabytkami, gmina Bestwina ponownie przystąpiła do prac nad programem, które zostały zwieńczone konsultacjami społecznymi, celem zmierzenia się z tym nie łatwym zadaniem.

Podstawy prawne sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami ze szczególnym uwzględnieniem ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U.2022.0.840)

W pierwszej kolejności odnosząc się do podstaw prawnych gminnego programu opieki nad zabytkami zaznaczyć należy, że ten swoje umocowanie wywodzi pośrednio niemal z wszystkich rodzajów aktów prawnych obowiązujących na terenie RP. Poza konstytucją oraz ustawami, a także rozporządzeniami ochrona zabytków jest przewidziana także w krajowych, wojewódzkich oraz powiatowych aktach prawnych stanowiących akty prawa miejscowego. Na marginesie nie sposób nie wspomnieć, że również w prawie międzynarodowym funkcjonuje szereg aktów prawnych będących gwarantem ochrony zabytków m.in. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisany w Hadze dnia 14 maja 1954 r.¹

Przez okres minionych czterech lat zasadniczo, nie zmieniły się podstawowe akty prawne w zakresie konieczności sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami oraz ich funkcji. Z tych względów źródeł przyjęcia programu opieki nad zabytkami należy upatrywać w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami który nakłada na gminę obowiązek sporządzenia oraz przyjęcie na okres 4 lat programu opieki nad zabytkami, opiniowanego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z realizacji programu ustawa o ochronie zabytków nakłada na Wójta obowiązek sporządzania sprawozdania co 2 lata.

Z tych względów wskazać należy również na inne istotne przepisy ujęte w ustawie o ochronie zabytków.

Zgodnie z art. 4 w/w ustawy ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

¹ http://www.mkidn.gov.pl/media/blekitna_tarcza/docs/akty/konwencja_haska_1954.pdf dostęp 20.11.2023r. godz. 15:37

- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. W art. 6 ustawodawca podał uszczegółowioną definicję zabytku z art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

W myśl art. 7 formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Jednostkom samorządu terytorialnego, powierzono troskę o zachowanie

krajobrazów kulturowych.

Zgodnie z art. 16. ust.1 rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

W myśl art. 16 ust. 2. rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia. Na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia, zgodnie z art. 17.

Zgodnie z art. 17 na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 1) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 2) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; 4) składowania lub magazynowania odpadów.

Zgodnie z art. 18 ust.1 ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację

inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W myśl . 18 ust 2. w strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W myśl art. 19 ust. 1 w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w

zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z art. 21. ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Zgodnie z art. 22 ust. 1. generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgoda właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt. 3 wójt (burmistrz, prezydent miasta) przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zgodnie z art. 32 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt (burmistrz, prezydent miasta) ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są;

1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w

imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2. Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Jak wynika z powyższego ustawodawca nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek przyjęcia programu opieki nad zabytkami określając tryb jego przyjęcia, czas obowiązywania oraz inne wymogi takie jak np. konieczność zasięgnięcia opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Powyższe stanowi samodzielną podstawę do realizacji ochrony zabytków, która jednak jest wzmacniana innymi aktami prawnymi. Z realizacji programu wójt przedkłada radzie gminy co dwa lata sprawozdanie, które stanowi element kontrolny wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami to dokument strategiczny, który winien być spójny z pozostałymi aktami funkcjonującymi na terenie gminy, oraz wpisywać się w wieloletnią politykę tworzenia i ochrony krajobrazu kulturowego.

Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 40)

Ustawa o samorządzie gminnym stanowi podstawowy akt prawny funkcjonowania każdej gminy. W myśl art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują m.in. sprawy: kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Gmina jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego, wymieniona w konstytucji, a także korzystająca z tzw. domniemania kompetencji realizująca *de facto* wszystkie obowiązki nie zastrzeżone dla innych jednostek samorządu terytorialnego, posiada również obowiązki w zakresie ochrony zabytków wynikające *explicite* z ustawy o samorządzie gminnym. W tym zakresie obowiązki gminy w odniesieniu do ochrony szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków wyrażone są wprost w podstawowej ustawie normującej funkcjonowanie samorządu. Z uwagi, iż gmina jest jednostką najściślej powiązaną ze

społecznością lokalną, jest ona w stanie najdokładniej odpowiadać potrzebom również w zakresie ochrony zabytków.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, nr 78 poz. 483 ze zm.)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. jako ustawa zasadnicza w kilku artykułach odnosi się do zabytków.

Zgodnie z art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Zgodnie z art. 6. ust. 1 Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Zgodnie z art. 6 ust. 2 Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Zgodnie z art. 73. Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Jak wynika z powyższego ustrojodawca w Konstytucji zapewnił ochronę zabytków gwarantując każdemu obywatelowi dostęp do szeroko rozumianych dóbr kultury, w tym prawo do korzystania z nich. Powyższe posłużenie się pojęciem „dóbr kultury” ma szersze znaczenie, aniżeli samo pojęcie zabytku, jednakże nie ulega wątpliwości, że się w nim zawiera i jest zgodne z intencją ustrojodawcy.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U.2023.977).

Zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4. w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Zgodnie z art. 10. ust. 1 pkt 4 w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności z stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Zgodnie z art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności: obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Zgodnie z art. 11 ust. 5 punkt c) Wójt, burmistrz albo prezydent miasta, po podjęciu przez radę gminy uchwały o przystąpieniu do sporządzania studium, kolejno: występuje o uzgodnienie projektu studium z zarządem województwa w zakresie jego zgodności z ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego województwa, z Państwowym Gospodarstwem Wodnym Wody Polskie w zakresie dotyczącym zabudowy i zagospodarowania terenu położonego na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią, ze Spółką Celową, o której mowa w art. 2 pkt 10 ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o Centralnym Porcie Komunikacyjnym (Dz. U. z 2021 r. poz. 1354 oraz z 2022 r. poz. 807, 1079, 1390 i 1846), w zakresie dotyczącym lokalizacji Inwestycji i Inwestycji Towarzyszących oraz obszaru otoczenia CPK, o których mowa w tej ustawie, oraz występuje o opinie dotyczące rozwiązań przyjętych w projekcie studium do: właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Jak wynika z powyższego podstawowe akty planistyczne takie jak studium uwarunkowania i zagospodarowania przestrzennego będący podstawą do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, winien uwzględniać uwarunkowania kulturalne, a także zabytkowe na objętym nim obszarze. Tego rodzaju rozwiązanie istotnie wzmacnia ochronę zabytków, bowiem wpływa na zakres i charakter dopuszczalnej budowy oraz wyznacza dodatkowe organy takie jak m.in. wydział budownictwa właściwego starostwa powiatowego, który przed wydaniem pozwolenia na budowę ustala zgodność planowanej inwestycji z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 682)

Zgodnie art. 2 ust. 2 pkt. 3 ustawy prawo budowlane przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów

i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 5 ust. 1 pkt. 7 oraz ust. 2 obiekt budowlany jako całość oraz jego poszczególne części, wraz ze związanymi z nim urządzeniami budowlanymi należy, biorąc pod uwagę przewidywany okres użytkowania, projektować i budować w sposób określony w przepisach, w tym techniczno-budowlanych, oraz zgodnie z zasadami wiedzy technicznej, zapewniając: ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską;

W myśl art. 5 ust. 2 obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami, o których mowa w ust. 1 pkt 1–7.

Zgodnie z art. 29 ust. 7 roboty budowlane, o których mowa w ust. 1–4, wykonywane:

- 1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,
- 2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia – przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zgodnie z art. 39 ust. 1 prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 39 ust. 2 decyzja o pozwoleniu na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydana po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

Zgodnie z art. 39 ust. 3 w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ

administracji architektonicznobudowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zgodnie z art. 39 ust. 4 wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Jak wynika z powyższego przepisy prawa budowlanego, nie wyłączają ani ograniczają przepisów ustawy o ochronie zabytków, a wręcz przeciwnie wzmacniają jej doniosłość poprzez uzależnienie wykonania, niektórych czynności budowlanych od spełnienia warunków przewidzianych w ustawie szczególnej. Zatem wykonanie niektórych prac przy zabytku będzie wymagało w niektórych wypadkach uzyskania decyzji konserwatora, a w niektórych jego uzgodnienia.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r o ochronie przyrody (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1336)

Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt. 3) art. 19 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody projekt planu ochrony sporządza dla: parku krajobrazowego – dyrektor parku krajobrazowego lub dyrektor zespołu parków krajobrazowych.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt. 6a. Sejmik województwa ustanawia, w drodze uchwały, plan ochrony dla parku krajobrazowego w terminie 6 miesięcy od dnia otrzymania projektu planu albo odmawia jego ustanowienia, jeżeli projekt planu jest niezgodny z celami ochrony przyrody. Plan ochrony może być zmieniony, jeżeli wynika to z potrzeb ochrony przyrody.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt. 6b. Projekt uchwały, o której mowa w ust. 6a, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt. 6c. Projekt uchwały, o której mowa w ust. 6a, w części dotyczącej wprowadzenia zakazów, wymienionych w art. 17 ust. 1a, wymaga uzgodnienia z właściwą miejscowo radą gminy.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 Zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy

zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

Jak wynika z powyższego ustawodawca w ustawie o ochronie przyrody, założył ochronę zabytków stanowiących zieleń poprzez ich ochronę w planach ochrony oraz procedurze uzyskiwania zezwoleń na ingerencję przy usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j.Dz.U. z 2022 r. poz. 2556)

W ustawie prawo ochrony środowiska ustawodawca również odwołuje się do ochrony zabytków.

Zgodnie z art. 101 ust. 2 lit. f) że ochrona powierzchni ziemi polega na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi: zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

Zgodnie z art. 238 lit. e Przegląd ekologiczny instalacji, która jest kwalifikowana jako przedsięwzięcie mogące zawsze znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, powinien zawierać: istniejące w sąsiedztwie lub bezpośrednim zasięgu oddziaływania instalacji zabytki chronione na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z kolei art. 400a ust. 26 stanowi, że finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 R. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 344)

Zgodnie z art. 6 ust. 5 art. 6 ustawy o gospodarce nieruchomościami celami publicznymi w rozumieniu ustawy są: opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;

Zgodnie z art. 13, ust. 4 sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29 ust. 2 jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Zgodnie z art. 45 ust. 2a w przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji.

Zgodnie z art. 68 ust 3. ustaloną, zgodnie z art. 67, cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50%. Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Zgodnie z art. 96. 1a. w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1, wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości..

Zezwolenie to dołącza się do wniosku o podział nieruchomości (art. 97 ust. 1 pkt. 3a)

Zgodnie z art. 109 ust. 1 pkt 4, Art. 109. 1 pkt 4 Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży:) nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

Jak wynika z powyższego obrót nieruchomościami wpisanymi do rejestru zabytków, a stanowiącymi własność skarbu państwa lub jednostek samorządu terytorialnego wymaga uzyskania zgody konserwatora zabytków. W takim zakresie powyższe świadczy o szczególnej pieczy i roli konserwatora zabytków, który co do zasady w opisanym powyżej przypadku decyduje o ostatecznym zbyciu nieruchomości.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz.U.2020.0.194)

Zgodnie z art. 1 ust. 2 stanowi, Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych, a także opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą.

Zgodnie z art. 1 ust. 4 Mecenat, o którym mowa w ust. 2 i 3, sprawują także organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości.

Zgodnie z art. 7b ust. 1 minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, inni ministrowie i kierownicy urzędów centralnych w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, a także jednostki samorządu terytorialnego, mogą przyznawać stypendia osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami.

Zgodnie z art. 14a ust. 1 tworzy się wykaz obiektów stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, w których prowadzona jest, jako podstawowa, działalność kulturalna lub które dla takiej działalności zostały wybudowane i nie mogą być przeznaczone do prowadzenia wyłącznie innej działalności podstawowej. Do wykazu wpisuje się obiekty stanowiące obiekty budowlane w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1202 ze zm.).

Zgodnie z art. 14a ust. 2 minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, wykaz obiektów, o którym mowa w ust. 1, oraz tryb zgłaszania obiektów w celu wpisania ich do wykazu, uwzględniając wartości historyczne lub zabytkowe tych obiektów, a także ich pierwotne przeznaczenie na cele kulturalne.

Zgodnie z art. 40 stanowi , że przepisy ustawy nie naruszają przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej przyznała instytucjom kultury, szczególną rolę i uprawnienia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także zabytków, nie naruszając przy tym, przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U.2023.0.571)

Zgodnie z art. 1 ust 1. Ustawa reguluje zasady: 1) prowadzenia działalności pożytku publicznego przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych, współpracy organów administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi oraz współpracy, o której mowa w art. 4d.

Zgodnie z art. 3 ust. 1. Działalnością pożytku publicznego jest działalność społecznie użyteczna, prowadzona przez organizacje pozarządowe w sferze zadań publicznych określonych w ustawie.

Zgodnie z art. 4 ust 1 pkt. 16 Sfera zadań publicznych, o której mowa w art. 3 ust. 1, obejmuje zadania w zakresie: kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz.U. 2020.0.164)

Zgodnie z art. 2 ust. 1 narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Zgodnie z art. 2 ust. 2 narodowy zasób archiwalny, w zależności od stosunku własności materiałów archiwalnych, dzieli się na:

- 1) państwowy zasób archiwalny;
- 2) niepaństwowy zasób archiwalny.

Zgodnie z art. 3. materiały archiwalne stanowiące narodowy zasób archiwalny przechowuje się w całości. Konieczność zabezpieczenia materiałów archiwalnych przez konkretne podmioty został określony w art. 12 ustawy.

W myśl art. 12. organy państwowe i państwowe jednostki organizacyjne, organy jednostek samorządu terytorialnego oraz samorządowe jednostki organizacyjne, partie polityczne, organizacje polityczne, spółdzielcze i inne organizacje społeczne oraz inne niepaństwowe jednostki organizacyjne, a także kościoły i związki wyznaniowe, u których powstają bądź które przechowują materiały archiwalne, są obowiązane zapewnić należyte warunki ich przechowywania, chronić je przed uszkodzeniem, zniszczeniem bądź utratą oraz zapewnić konieczną konserwację tych materiałów.

Jak wynika z powyższego ustawodawca, także na jednostki samorządu terytorialnego nałożył obowiązek ochrony materiałów i dokumentów archiwalnych w tym, związanych z ochroną zabytków, celem ich zachowania, a także utrzymania w należytym stanie.

Wybrane akty wykonawcze - rozporządzenia wydane w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

W oparciu o wyżej wymienioną ustawę zostały wydane następujące akty wykonawcze:

- 1) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 nr 30 poz. 259).
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 nr 71 poz. 650).
- 3) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. 2004 nr 75 poz. 706).
- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. 2004 nr 124 poz. 1302).
- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. 2004 nr 124 poz. 1304).
- 6) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 nr 212 poz. 2153).
- 7) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. 2006 nr 24 poz. 181).
- 8) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. 2011 nr 89 poz. 510).
- 9) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz.U. 2014 poz. 110).

- 10) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz.U. 2015 poz. 1275).
- 11) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. 2017 poz. 928).
- 12) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz.U. 2017 poz. 1384).
- 13) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz.U. 2018 poz. 1134).
- 14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 poz. 1674).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2019 poz. 1470).
- 16) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018 poz. 1609).
- 17) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy

zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2019 poz. 1721).

18) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 poz. 1886).

19) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2019 poz. 1811).

Podstawy prawne dotyczące ochrony zabytków o charakterze krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Bestwina wpisuje się także w realizację celów wyznaczonych przez dokumenty o charakterze krajowym, wojewódzkim, oraz powiatowym. Poniżej przedstawiono najistotniejsze z nich wraz z kwestiami odnoszącymi się wprost do zagadnień związanych z ochroną dziedzictwa, a także zabytków.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą Rady Ministrów 13 sierpnia 2019 r., a następnie ogłoszony w „Monitorze Polskim” 11 września 2019 r. (MP z 2019 r., poz. 808).²

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022, zwany dalej „Programem 2019–2022”, ma na celu realizację przepisu art. 84 w związku z art. 86 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067, z późn. zm.), zwanej dalej „ustawą”. Program 2019–2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

² <https://nid.pl/krajowy-program-ochrony-zabytkow-i-opieki-nad-zabytkami-na-lata-20192022/> dostęp: 20.11.2023r. g. 16:17

Zgodnie z art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

Przyjęty krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 – 2022 wskazują, że „Biorąc pod uwagę wnioski płynące z realizacji i ewaluacji Programu 2014–2017, a także zmianę systemu ochrony zabytków wprowadzoną ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, został sformułowany cel główny Programu 2019–2022: „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.: cel szczegółowy

1. Cel szczegółowy 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego cel szczegółowy

2. Cel szczegółowy 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami opieki nad zabytkami, cel szczegółowy

3. Cel szczegółowy 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa wartości dziedzictwa kulturowego”³. Wskazać należy, że podmiotem odpowiedzialnym za realizację programu jest Narodowy Instytut Dziedzictwa, a łączna kwota środków przeznaczonych na jego realizację wynosi 25 617 089 zł.

Z wykonania programu zgodnie z art. 86 ust. 2 ustawy Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, , przedstawia Radzie Ministrów, co dwa lata sprawozdanie z realizacji zadań wynikających z programu. Osobą odpowiedzialną za koordynację i zarządzanie Programem 2019–2022 jest powoływany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Koordynator Programu 2019–2022 będący dyrektorem Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Na dzień przyjmowania niniejszego programu nie opracowano nowego Krajowego Programu Ochrony Zabytków.

³ Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022” str. 4, 15 i 8,24 opubl.

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20190000808/O/M20190808.pdf>

dostęp 13.09.2022 g. 13:38, 29.11.2022r. g. 11:12

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Koncepcja przestrzenna zagospodarowania kraju to dokument przyjęty przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, stanowiący dokument o charakterze strategicznym w postaci przedstawienia koncepcji zagospodarowania przestrzennego kraju. Odnosząc się do przyjętych założeń autorzy dokumentu nie pozostali obojętni w przedmiocie zabytków, a także dziedzictwa kulturowego podkreślając ich rolę. W uwarunkowaniach wynikających z dziedzictwa kulturowego wskazano:

Zasoby obiektów zabytkowych i krajobrazów Polski świadectwem wielu kultur i epok. Ich rozmieszczenie pokazane na Mapie diagnostycznej 18. (Rozdział VIII.) wskazuje jedynie nasycenie ewidencjonowanymi zabytkami nieruchomymi sygnalizując niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych tych zasobów.

Dziedzictwo kulturowe – tak materialne, jak i odnoszące się do sfery wartości niematerialnych – jest częścią współczesnej przestrzeni. Obejmuje nie tylko pojedyncze obiekty kubaturowe lub ich zespoły, ale takie – całość jednostki przestrzennej – obiekt wraz z otaczającą go przestrzenią. Ta całość powinna podlegać badaniom i ochronie, nawet jeżeli na powierzchni ziemi – jak w wypadku wielu stanowisk archeologicznych – nie ma śladów pozwalających na eksponowanie jej w scenariuszach rozwoju funkcji symbolicznych. Odziedziczone obiekty muszą pełnić funkcje użytkowe współcześnie nadane, zgodne z ich potencjałem i wymogami ochrony. W przeciwnym wypadku niszczeją, giną, tracą wartość, nieodwracalnie zubożając potencjał rozwojowy i obraz dziedzictwa narodowego. W perspektywie najbliższych dwudziestu lat rola dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego będzie rola – zwiększanie się zamożności społeczeństwa oraz przekształcenia o charakterze kulturowym będą powodowały wzrost znaczenia rozwojowego zarówno materialnych jak i niematerialnych składników dziedzictwa kulturowego. Ich lokalizacja i umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływać pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej i rangę kultury i turystyki.⁴. Ostatecznie należy stwierdzić, że przyjęcie dokumentu miało miejsce 13

⁴ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

<http://eregion.wzrp.pl/sites/default/files/kpzp.pdf> s. 32 i n dostęp 13.09.2022 g. 13:53

grudnia 2011 r. i stanowi jedynie koncepcje, zatem jego założenia stanowią pewne wytyczne, których realizacja może ulegać pewnym odstępstwom.

Podstawy prawne dotyczące ochrony zabytków o charakterze wojewódzkim oraz powiatowym

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa śląskiego 2020+

Celem opracowania Planu 2020+ jest wykreowanie polityki przestrzennej województwa w zakresie określenia podstawowych elementów układu przestrzennego, ich zróżnicowania i wzajemnych relacji. Zasięg terytorialny prac nad Planem 2020+ obejmuje obszar województwa śląskiego w szerokim kontekście powiązań przestrzennych i funkcjonalnych z bliższym i dalszym otoczeniem, natomiast zakres terytorialny ustaleń Planu 2020+ stanowi obszar w granicach administracyjnych województwa śląskiego. Zakres merytoryczny Planu 2020+ wynika wprost z art. 39 ust. 3 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Plan 2020+ określa podstawowe elementy układu przestrzennego, ich zróżnicowanie i wzajemne relacje, uwzględnia zapisy KPZK 2030 i ustalenia Strategii „Śląskie 2020+”, a także zapisy programów rządowych i wojewódzkich w odniesieniu do zadań rządowych i samorządowych służących realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym. Ustalenia Planu 2020+ pozostają również w zgodności z dokumentami programowymi Unii Europejskiej oraz w spójności z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Śląskiego na lata 2014-2020 i Kontraktem Terytorialnym dla Województwa Śląskiego¹¹. Plan 2020+ stanowi wyraz podejścia strategicznego i zintegrowanego, które wyraża się umieszczeniem planowania w centrum sił globalizacji: technologii, polityki, kultury i ekonomii, kreujących zurbanizowane społeczeństwo i jego fizyczną rzeczywistość. W Planie 2020+ określa się inteligentną politykę opartą na wspólnej wizji i modelowaniu przyszłości - ukierunkowaną na osiągnięcie celów wspólnoty regionalnej, która niekoniecznie opiera się na wiedzy naukowej i systematycznej. Plan 2020+ uwzględnia konsekwencje polityki dla konkurencyjności – co oznacza, że nie można ignorować normalnych ludzkich zachowań, dlatego dla większej efektywności planowania modyfikuje się trendy społeczne i ekonomiczne w taki sposób, aby mogły one oddziaływać w sposób bardziej właściwy i zrównoważony na kształtowanie struktury

przestrzennej, niż miałyby to miejsce bez udziału planowania.⁵ Jak wynika z powyższego przedmiotowy dokument wpisuje się w długoterminową politykę planowania przestrzennego na terenie województwa śląskiego, oraz stanowi podstawowy dokument określający jej kierunki.

Prace nad zmianą Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+, nadal trwają, a wstępnie przewidywany termin zakończenia prac został określony na II kwartał 2024r.

Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”

Kolejnym istotnym dokumentem o którym należy wspomnieć, który odwołuję się do długoterminowych założeń jest Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” która stanowi i podejmuje temat kompleksowego planowania rozwoju województwa w wielu aspektach, w tym przy uwzględnieniu istniejących zabytków, oraz ich znaczenia.

W województwie śląskim 51,0% powierzchni ogólnej zajmują użytki rolne, z czego 23,1% użytków znajduje się w granicach administracyjnych miast, co wyróżnia województwo w skali kraju¹³. Na szczególną uwagę zasługują występujące w Kotlinie Raciborskiej czarnoziemy. W bogatych i różnorodnych zasobach środowiska kulturowego regionu wyróżniają się zabytkowe obiekty i układy przestrzenne od prehistorycznych, poprzez średniowieczne, po te najbardziej charakterystyczne dla województwa – związane z jego industrialną historią. Razem stanowią mocny i unikatowy element tożsamości regionu, który stać się może komponentem wysokiej klasy produktu turystycznego. Częstochowa z Klasztorem i Sanktuarium na Jasnej Górze stanowi centrum kultu religijnego o zasięgu europejskim. Województwo śląskie wyróżnia się bogatą ofertą w sferze kultury świadczoną przez: Narodową Orkiestrę Symfoniczną Polskiego Radia, Operę Śląską, filharmonie, muzea w tym Muzeum Śląskie, teatry, Biura Wystaw Artystycznych i galerie oraz Akademię Muzyczną w

⁵ <https://planzagospodarowania.slaskie.pl/content/1474878101> s. 4 i 5

dostęp 13.09.2022 g. 15:35

Katowicach i Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach oraz wiele innych instytucji kultury.⁶

Województwo śląskie jest obszarem o wyjątkowym, zróżnicowanym i bogatym dziedzictwie kulturowym. Zasoby dziedzictwa kulturowego, zarówno materialne, jak i niematerialne, mają szczególne znaczenie w zachowaniu tożsamości regionu, kształtowaniu atrakcyjności gospodarczej i turystycznej województwa. W obszarze ochrony znalazły się najcenniejsze elementy dziedzictwa regionu takie jak: otulina parku narodowego, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obiekty proponowane do umieszczenia na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, parki kulturowe, ponadto zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, pomniki historii i obiekty figurujące w rejestrze zabytków województwa śląskiego oraz dobra kultury współczesnej.⁷ Jak wynika z powyższego województwo śląskie, jest wyjątkowo bogatym kulturalnie i zabytkowo regionem, co stanowi nieocenioną zaletę oraz szansę do budowania i wzmacniania istniejącego potencjału.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022–2025

Cele programu wynikają z przeprowadzonej analizy zasobów zabytkowych i uwzględniają cele wskazane w ustawie. Przyjęto następujące poziomy strategiczne: cele strategiczne, cele operacyjne, kierunki działań. Sformułowano je w zgodności ze strategią rozwoju województwa oraz właściwymi krajowymi i wojewódzkimi dokumentami strategicznymi³⁵. Cele zostały sformułowane na podstawie diagnozy podsumowanej analizą SWOT. Zestawienie celów i kierunków działań przedstawiono w tabeli 12: Cele i kierunki działań wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w

⁶ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ załącznik do uchwały nr V / 26 / 2 / 2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 29 sierpnia 2016 r. s. 8 opubl. <https://planzagospodarowania.slaskie.pl/content/1474878101> dostęp 20.09.2022 g. 11:44

⁷ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ załącznik do uchwały nr V / 26 / 2 / 2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 29 sierpnia 2016 r. s. 20 opubl. <https://planzagospodarowania.slaskie.pl/content/1474878101> dostęp 20.09.2022 g. 12:04

województwie śląskim.⁸ Mając na uwadze powyższe, sformułowano następujący cel nadrzędny Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2022–2025: HARMONIJNE ZARZĄDZANIE KRAJOBRAZEM KULTUROWYM ORAZ OPTYMALNE ZACHOWANIE AUTENTYCZNEGO MATERIALNEGO I NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA WSPOMAGA BUDOWĘ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO ORAZ ROZWOJU GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA I PROMOCJI REGIONU W KRAJU I NA ŚWIECIE. Aby ten cel został zrealizowany, konieczne jest podjęcie działań związanych z materią zabytków i kompetencją społeczną. Temu służą wyróżnione dwa cele strategiczne programu:

- Cel strategiczny I – Zrównoważone zachowanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) i włączenie go w zarządzanie procesami gospodarczymi,
- Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnego klimatu dla instytucji i włączenia społecznego w opiekę nad dziedzictwem kulturowym regionu.

Cele i kierunki działań wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie śląskim

W ramach przyjętego programu wyodrębniono następujące cele strategiczne.

Cel strategiczny:

I Kształtowanie kulturowego obrazu województwa w ramach którego wyróżniono:

– Cel operacyjny I.1 I.1. Weryfikacja zasobów zabytkowych województwa

Kierunki działań:

I.1.A. Weryfikacja zabytków województwa

I.1.B. Rozwój badań i studiów nad zabytkami województwa

– Cel operacyjny I.2 Budowa kompleksowej strategii i wywiedzionego z niej systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym województwa

Kierunki działań:

I.2.A. Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami

I.2.B Zarządzanie zabytkami

⁸ <https://dzienniki.slask.eu/keywords/36> Uchwała nr VI/43/9/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 kwietnia 2022 r. w sprawie przyjęcia Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025 dostęp 19.09.2023r. g. 08:58 s.30,

– Cel operacyjny I.3 Zarządzanie materialnym i niematerialnym dziedzictwem jako element strategii gospodarczej województwa śląskiego

Kierunki działań:

I.3.A. Konserwacja i adaptacja zabytków

I.3.B. Świadome kreowanie nowych funkcji obiektów zabytkowych, w tym markowych produktów turystycznych

Cel strategiczny:

II Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu

– Cel operacyjny II.1 Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami na wszystkich poziomach edukacji

Kierunki działań:

II.1.A Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym

II.1.B Zarządzanie popularyzowaniem wiedzy o zabytkach

– Cel operacyjny II.2. Włączenie społeczności lokalnych w procesy opieki nad dziedzictwem kulturowym od poziomu strategii do wspólnych, systemowych działań

Kierunki działań:

II.2.A Wspieranie działań oddolnych na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego regionu i opieki nad zabytkami

II.2.B Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami

W ramach wyznaczonych celów i kierunków działań zostały określone rodzaje zadań. Dla każdej grupy zadań zostały wyznaczone podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych typów projektów oraz potencjalne źródła finansowania. Wdrażanie programu będzie odbywać się we wspólnym działaniu jednostek samorządowych, wojewódzkiego konserwatora zabytków, właścicieli przedsiębiorstw prywatnych, organizacji pozarządowych i instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową.⁹

Jak wynika z powyższego województwo śląskie realizuje obowiązek przyjęcia wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami wyznaczając cele i kierunki działań mające ułatwić jego realizację oraz rozliczalność. Warto wspomnieć, że przyjęty

⁹ <https://dzienniki.slask.eu/keywords/36> Uchwała nr VI/43/9/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 kwietnia 2022 r. w sprawie przyjęcia Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025 dostęp 19.09.2023r. g. 09:32 s.30,

program stanowi kolejny bo już czwarty program, który jest przyjmowany przez samorząd województwa śląskiego poczynając od pierwszego na lata 2006-2009. Do dnia sporządzania niniejszego programu nie został przyjęty nowy program.

Strategia Rozwoju Powiatu Bielskiego 2021+

Powiat Bielski jest regionem o bogatym i zróżnicowanym dziedzictwie kulturowym, posiadającym wiele obiektów zabytkowych o znaczeniu lokalnym i regionalnym. Bogata historia, burzliwe dzieje pogranicza, wielokulturowa tradycja oraz promocja turystyczna należą niewątpliwie do atutów powiatu i pozytywnie wpływają na budowanie spójnego wizerunku środowiska kulturowego. Mówiąc o kulturze nie można zapominać o jego materialnym dziedzictwie tzn. zabytkach. Ochrona zabytków znajdujących się na terenie powiatu bielskiego, w rozumieniu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, należy do jednych z obowiązków i kompetencji samorządu powiatowego. Podstawowym narzędziem określającym kierunki działań oraz szczegółowe zadania jest Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego. Dokument ten został uchwalony przez Radę Powiatu w Bielsku-Białej w dniu 19 listopada 2020 r. (Uchwała nr VI/23/189/20) i określa on perspektywę realizacji działań na lata 2021-2024. Na terenie powiatu bielskiego znajduje się 80 zabytków nieruchomych, 40 zabytków ruchomych oraz 3 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, w tym m.in. obiekty architektury sakralnej, zabytki techniki, zamki, pałace, architektura mieszkalna i rezydencjonalna. Kultura powiatu bielskiego jest głęboko zakorzeniona w tradycji różnych regionów, wśród których można wymienić Śląsk Cieszyński, zachodnią Małopolskę, folklor góralski z ziem śląskich i żywieckich oraz wyjątkową enklawę wilamowską. Ta różnorodność i dbałość o kultywowanie tradycji przejawia się w ogromnej ilości zespołów regionalnych, kapel góralskich oraz chórów i zespołów muzycznych działających na terenie powiatu. Również stowarzyszenia kulturalne i historyczne, których w rejestrze stowarzyszeń (z KRS) wpisanych jest aż 63, dokładają wielu starań, by ocalić od zapomnienia zarówno materialne, jak i niematerialne dziedzictwo kulturowe powiatu. Właśnie ta multikulturowość, która przejawia się we wzajemnych, przenikających się różnorodnych nurtach kulturowych, stanowi doskonałą bazę do prowadzenia naprawdę ciekawych działań w ramach organizowanych imprez

kulturalnych. W powiecie bielskim odbywają się zarówno imprezy cykliczne organizowane od wielu lat, jak i okazjonalne, uświetniające specjalne rocznice czy wydarzenia istotne dla kraju, czy regionu.¹⁰

Silną stroną działalności powiatu bielskiego są inicjatywy i działania związane z turystyczną promocją powiatu oraz gmin wchodzących w jego skład. Dzięki projektom realizowanym w poprzednich latach przez Starostwo Powiatowe w Bielsku-Białej, wykorzystywane do promocji zabytków i atrakcji turystycznych są technologie informatyczne: • System Informacji Turystycznej Bielska-Białej i Powiatu Bielskiego: <http://sitbb.pl/>

• System Informacji o Terenie Powiatu Bielskiego – Geoportal Powiatu Bielskiego: <http://geoportal.powiat.bielsko.pl/> • Utworzono również subdomenę internetową www.powiatbielski.wkraj.pl zawierającą innowacyjny e-produkt pt. „Wirtualne wycieczki w wybranych obiektach zabytkowych polsko-słowackiego pogranicza”, w tym po stronie polskiej: o Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie, o Kościół pw. św. Wawrzyńca w Bielowicku, o Kościół pw. Podwyższenia Krzyża w Starej Wsi, o Sanktuarium Św. Jakuba Apostoła Starszego w Szczyrku, o Muzeum Juliana Fałata „Fałatówka” w Bystrej, o Kościół św. Katarzyny w Czechowicach-Dziedzicach, o Dawna papiernia habsburska w Czańcu, o Pałac Czeczów w Kozach. Integralną częścią systemu promocji powiatu, wykorzystującymi historię i dziedzictwo kulturowe regionu, są szlaki turystyczne i edukacyjne: • Szlak Jakubowy • Szlak Zbója Klimczoka • Szlak Bielska Kraina • Szlak Architektury Drewnianej • Szlak Dziedzictwa Czechowic-Dziedzic • Szlak Papieski w Beskidzie Małym i Beskidzie Śląskim. Znalazł się on w ogólnopolskiej mapie szlaków Papieskich. W gminie Bestwina powstały dwie ścieżki dydaktyczne związane z historią i dziedzictwem kulturowym regionu tj. Park Miniatur oraz Pasieka Słowiańska przy Muzeum Regionalnym im. ks. Z. Bubaka w Bestwinie. Powiat bielski z uwagi na zlokalizowane na jego obszarze Beskidy posiada ogromny potencjał turystyczny w ciągu całego roku, zarówno latem jak i zimą.¹¹ Powyższe działania oraz analizy wpisują się w systematyczną i skrupulatną realizację obowiązków ochrony zabytków przez powiat Bielski, który również realizował wspólnie z gminą Bestwina w 2019r. renowację i konserwację św.

¹⁰https://powiat.bielsko.pl/bielsko_powiat_2019/web/uploads/temp/strony/strona_478/text/Strategia%20Rozwoju%20Powiatu%20Bielskiego%202021+.pdf S.101 dostęp 20.09.2022 godz. 15:39

¹¹https://powiat.bielsko.pl/bielsko_powiat_2019/web/uploads/temp/strony/strona_478/text/Strategia%20Rozwoju%20Powiatu%20Bielskiego%202021+.pdf s. 106-08 dostęp 20.09.2022 godz. 16:00

Nepomucena na ul. Kościelnej w Bestwinie. Oprócz powyższego powiat wyznaczył następujące cele strategiczne w zakresie grup:

- 1) Powiat przyjazny mieszkańcom cel strategiczny 1. Wzmacnianie jakości świadczonych usług publicznych oraz potencjału instytucjonalnego Zielony powiat
- 2) Zielony Powiat cel strategiczny 2. Wysoka jakość środowiska naturalnego Niskoemisyjna gospodarka oparta na wiedzy
- 3) Niskoemisyjna gospodarka oparta na wiedzy cel strategiczny 3. Wspieranie budowy nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy Atrakcyjność turystyczna
- 4) Atrakcyjność turystyczna cel strategiczny 4. Efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych i dziedzictwa powiatu bielskiego oraz kreowanie silnej marki „Beskidy”

Cele operacyjne (CO) to tematyczne indykatywne katalogi, zawierające konkretne kierunki działań. Specyfiką poziomu operacyjnego jest tematyczna jednorodność precyzująca i nadająca ramy interwencji w ścisłym powiązaniu z obszarami planowania strategicznego i wykreowanymi na ich bazie celami strategicznymi. W ramach części operacyjnej zaproponowano dziewięć celów operacyjnych (CO), które są najważniejszym elementem koncepcji strategicznej

Cel strategiczny 1 Wzmacnianie jakości świadczonych usług publicznych oraz potencjału instytucjonalnego

- CO 1.1 Rozwijanie funkcji oświatowych i wzmacnianie pozycji placówek edukacyjnych powiatu
- CO 1.2 Wzrost poziomu integracji społecznej
- CO 1.3 Aktywna i skuteczna polityka zdrowotna
- CO 1.4 Zwiększanie dostępu do kultury i sportu

Cel strategiczny 2. Wysoka jakość środowiska naturalnego

- CO 2.1 Niwelowanie skutków zmian klimatu i aktywna adaptacja do zmian klimatycznych, w tym ograniczanie efektów eksploatacji górniczej na terenie powiatu

Cel strategiczny 3 Wspieranie budowy nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy

- CO 3.1 Poprawa i rozwój infrastruktury drogowej oraz wzrost jakości transportu publicznego
- 3.2 Stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości i rynku pracy oraz wsparcie obszarów znajdujących się w transformacji górniczej (OSI)

Cel strategiczny 4. Efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych i dziedzictwa powiatu bielskiego oraz kreowanie silnej marki „Beskidy”

- CO 4.1 Podniesienie atrakcyjności turystycznej powiatu bielskiego i jego promocja¹². Jak wynika z powyższego przyjęta uchwałą rady powiatu z dnia 30 września 2021 r. strategia rozwoju Powiatu Bielskiego 2021+ zawiera długoterminową wizję powiatu, kompleksowo traktując o wszystkich istotnych kierunkach rozwoju regionu.

Program opieki nad zabytkami powiatu Bielskiego na lata 2021-2024

Powiat bielski leży w południowej części województwa śląskiego rozciągając się od Kotliny Oświęcimskiej w kierunku południa przez Dolinę Górnej Wisły, Pogórze Wilamowickie, Pogórze Śląskie, Beskid Śląski i Beskid Mały. W centrum znajduje się miasto Bielsko-Biała, stanowiące odrębny powiat grodzki, wokół którego rozciąga się powiat bielski. Od zachodu powiat graniczy z powiatem cieszyńskim, od północy z powiatem pszczyńskim, od południowego-wschodu z powiatem żywieckim, natomiast od północnego wschodu i wschodu z powiatami należącymi do woj. małopolskiego (oświęcimski i wadowicki). W swojej strukturze zawiera dziesięć gmin: miejskie (Szczyrk), miejsko-wiejskie (Czechowice-Dziedzice, Wilamowice) oraz wiejskie (Bestwina, Buczkowice, Jasienica, Jaworze, Kozy, Porąbka, Wilkowice).¹³

5.2. Architektura sakralna

Na terenie powiatu bielskiego do rejestru zabytków nieruchomych wpisanych jest piętnaście kościołów oraz cztery kaplice kubaturowe. Najstarszym kościołem w powiecie jest pochodząca z 1522 r. drewniana świątynia w Starej Wsi. Wzniesiona w stylu późnogotyckim, w typie śląskomałopolskim, jest jednym z najcenniejszych zabytków w powiecie. Z 1701 r. pochodzi kościół drewniany w Bielowicku, z końca XVIII w. – kościół w Szczyrku. Wśród świątyń murowanych brak przykładów budownictwa gotyckiego i renesansowego. Najstarszy kościół w Bestwinie (1577)

¹²https://powiat.bielsko.pl/bielsko_powiat_2019/web/uploads/temp/strony/strona_478/text/Strategia%20Rozwoju%20Powiatu%20Bielskiego%202021+.pdf 167,168 dostęp 20.09.2022 godz. 16:12

¹³ <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjB1rP5-bH6AhXNo4sKHfUjAQwQFnoECAgQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.bip.powiat.bielsko.pl%2Fapi%2Fdownload%2Ffile%3Fid%3D76811&usg=AOvVaw1zvnMQCV1hIDwSaLwmBx6K> dostęp 26.09.2022 godz. 09:53 s.27

został przebudowany w stylu barokowym w 1764 r. Pozostałe tworzą jednolity zespół barokowo – klasycystycznych budowli budowanych od 2 poł. XVIII w. do 2 poł. XIX w., z pojedynczymi neogotyckimi przykładami z przełomu XIX i XX w.

Zlokalizowane w pobliżu kościołów plebanie są przedmiotem wpisu w pięciu miejscowościach – w Grodźcu (XVII, XVIII/XX w.), Jasienicy (1786 r.), Rudzicy (k. XVIII w., przebudowana), Jaworzu (1780, 2 poł. XIX w.) i Mazańcowicach (1907-10). Zespół zabudowy towarzyszącej kościołowi ewangelickiemu w Jaworzu tworzą poza plebanią szkoła, budynki gospodarcze, dom przedpogrzebowy i brukowana droga.

Kaplice w Czechowicach-Dziedzicach, Mesznej, Porąbce i Bronowie pochodzą z 1 poł. XIX w. Są to niewielkie budynki o skromnej formie – tylko kaplica w Bronowie posiada urozmaiconą gzymsami artykulację elewacji, a kaplica w Czechowicach - Dziedzicach – smukłą wieżyczkę. Na terenie powiatu przeważają niekubaturowe kapliczki przydrożne, zwieńczone krzyżem, najczęściej o ludowym charakterze.

Bestwina (gm. Bestwina) - kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP wraz z otoczeniem Zbudowany przypuszczalnie w 1575 r., od 1609 r. katolicki. W 1764 r. przebudowany w stylu barokowym, w 1825 r. w stylu klasycystycznym z dobudową wieży od strony zachodniej. Kościół usytuowany jest na wzniesieniu i otoczony ceglany, częściowo tynkowanym murem. Od strony zachodniej do głównego wejścia prowadzą biegnące od poziomu drogi schody. Kościół na planie prostokąta, jednonawowy, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium i nowszą zakrystią przylegającą od południa. Dachy dwuspadowe, kryte blachą, z sygnaturką. Wnętrze sklepione kolebkowo. Wyposażenie w stylu rokokowym (ołtarz główny) i regencyjnym, za ołtarzem rozbudowany renesansowy nagrobek Stanisława i Jadwigi Myszkowskich z XVI w. Przy kościele znajduje się cmentarz z zabytkowymi nagrobkami, m.in. arcyksięcia L.K. Habsburga. W ostatnich latach prace budowlano-renowacyjne przy kościele dotyczyły elewacji zewnętrznych, schodów, posadzek i drzwi wewnętrznych, itp. Obecnie koncentrują się w jego wnętrzu i polichromiach pokrywających ściany i sklepienie prezbiterium.¹⁴

Priorytety i główne kierunki działań Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego

Przewodnią ideą niniejszego Programu jest kontynuacja ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami w powiecie bielskim. W perspektywie

¹⁴ Ibidem s. 31-33

długofalowej polityka Powiatu w tym zakresie powinna być przede wszystkim nakierowana z jednej strony na zachowanie w jak najlepszym stanie materialnego dziedzictwa kulturowego, a z drugiej na promocję zabytków oraz edukację kulturalną. Priorytety zawarte w Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Bielskiego na lata 2021-2024 zostały przeredagowane na podstawie analizy poprzedniego okresu obowiązywania Programu oraz diagnozy bieżącego stanu zachowania zasobów zabytkowych powiatu i analizy SWOT dla środowiska kulturowego.

Priorytet 1 Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym powiatu

Kierunki Działań : Zahamowanie procesu degradacji lokalnych zabytków Systematyczna poprawa stanu zachowania dziedzictwa kulturowego Podnoszenie rangi obiektów i zespołów zabytkowych

Priorytet 2 Kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunki Działań : Ścisłe powiązanie ochrony zabytków z rozwojem Powiatu Bielskiego Ochrona historycznych układów ruralistycznych w połączeniu z ochroną środowiska Rozwój turystyki z wykorzystaniem zasobów dziedzictwa kulturowego

Priorytet 3 Promocja powiatu z wykorzystaniem potencjału kulturowego

Kierunki Działań : Wzrost poziomu edukacji historycznej nt. regionalnego dziedzictwa kulturowego Promocja lokalnych walorów zabytkowych, tradycji, obrzędów i zwyczajów Zwiększanie atrakcyjności zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne¹⁵.

Podstawy prawne dotyczące ochrony zabytków o charakterze lokalnym

Strategia Rozwoju Gminy Bestwina na lata 2021-2027

Strategia stanowi z jednej strony diagnozę stanu obecnego, z drugiej zaś jest usystematyzowanym zbiorem jasno sprecyzowanych potrzeb i wynikających z nich kierunków działania. Dokument ten ułatwi lokalnym władzom podejmowanie decyzji oraz rozwiązywanie problemów gospodarczych, społecznych oraz przestrzennych, jak również racjonalne organizowanie przyszłych działań rozwojowych. Dokument stanowi materiał wyjściowy do określenia kierunku rozwoju społecznego,

¹⁵ Ibidem s. 87

gospodarczego oraz przestrzennego Gminy Bestwina. Strategia przedstawia nowe wyzwania oraz sposoby i możliwości ich finansowania i realizacji. Niniejsza Strategia powinna przyczynić się do wzrostu poziomu życia społeczno-kulturalnego, zaktywizować społeczność lokalną oraz zwiększyć jej poczucie tożsamości z miejscem, które zamieszkują. Najważniejszym celem Strategii jest poprawa warunków i jakości życia mieszkańców. Opracowanie tego dokumentu pozytywnie wpłynie również na planowanie rozwoju gminy oraz ułatwi codzienną działalność i podejmowanie decyzji przez władze gminy.¹⁶

Dziedzictwo kulturowe jest również ważnym elementem w kształtowaniu i prowadzeniu polityki przestrzennej. Gmina Bestwina posiada bogate dziedzictwo kulturowe, które wpływa na charakter i układ przestrzenny gminy. Do ważniejszych budynków historycznych można zaliczyć Pałac Habsburgów (obecnie Urząd Gminy) oraz budynek dawnej szkoły w Bestwinie, obecnie siedziba muzeum regionalnego im. ks. Zygmunta Bubaka, i kościół parafialny w Bestwinie. Elementem tworzącym dziedzictwo kulturowe Gminy Bestwina jest również hodowla karpia polskiego, który został zaprezentowany na wystawie rolniczej w Berlinie w 1880 r., gdzie zdobył złoty medal. W 2014 roku karp bestwiński został wpisany na listę produktów tradycyjnych pod nazwą bestwiński karp królewski. Konieczne jest nie tylko ponoszenie nakładów finansowych na modernizację i renowację budynków historycznych, ale również dbanie o popularyzację tradycji i historii jako formy dziedzictwa kulturowego gminy¹⁷

Wizja rozwoju i cele strategiczne rozwoju Gminy Bestwina

Proces budowania strategii rozwoju rozpoczyna się od określenia wizji rozwoju i misji jednostki samorządu terytorialnego. Wizja rozwoju jednostki terytorialnej to pożądaný i oczekiwany w przyszłości stan jej rozwoju, obraz, który chcemy osiągnąć. Wizja określa atrakcyjność danej jednostki, profil gospodarczy i jakość życia mieszkańców. Wskazuje kluczowe idee, wokół których następować powinna integracja lokalna i budowanie tożsamości terytorialnej.

Wizja jest wyobrażeniem przyszłości jednostki terytorialnej.

Wizja rozwoju Gminy Bestwina

Gmina Bestwina – miejsce oferujące wysoką jakość życia oraz dobre warunki dla rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców, charakteryzujące się wysokim poziomem

¹⁶ https://bip.bestwina.pl/uploaded_files/1626161134-5785389592413836259_strategia-rozwoju-2021-2027.pdf dostęp 18.10.2022 godz. 13:18 s.4

¹⁷ Ibidem s.10

rozwoju kapitału ludzkiego oraz infrastruktury, zapewniające wysoki poziom bezpieczeństwa w zakresie społecznym, zdrowotnym i środowiskowym. Misja stanowi specyficzny cel działania gminy i kluczowy element niniejszej strategii będąc swego rodzaju naczelnym celem rozwoju gminy, wokół którego powinny koncentrować się działania m.in. lokalnych instytucji publicznych, środowisk i organizacji społeczno-gospodarczych. Dzięki postępowaniu zgodnie z misją osiągnięta zostanie zaplanowana wizja rozwoju.

Misja

Dążenie do zrównoważonego rozwoju gminy w obszarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym w oparciu o ścisłą współpracę wszystkich zainteresowanych partnerów społecznych, gospodarczych i instytucjonalnych.

Cele strategiczne

Osiągnięcie wskazanej powyższej wizji będzie możliwe poprzez realizację trzech wyznaczonych celów strategicznych w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym:

- I. Wzmacnianie kapitału ludzkiego i społecznego (aspekt społeczny rozwoju);
- II. Tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego gminy (aspekt gospodarczy rozwoju);
- III. Poprawa warunków życia mieszkańców (aspekt przestrzenny rozwoju).¹⁸

ROZDZIAŁ V OBSZARY I ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

1. Występujące w gminie zasoby kulturowe, zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz. U. 2014 poz. 1446 z późn. zm.) obejmują obszary, zespoły i obiekty zabytkowe cenne ze względu na wartości historyczne, architektoniczne, archeologiczne, urbanistyczne i krajobrazowe, chronione bądź wskazane do ochrony poprzez:

- 1) wpis do rejestru zabytków obiektów wraz z otoczeniem;
- 2) ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- 3) objęcie strefą ochrony terenów stanowisk archeologicznych;

¹⁸ Ibidem s.12,13

4) wprowadzenie w przyszłych planach miejscowych zasad kształtowania struktury i formy nowych założeń urbanistyczno – architektonicznych oraz zabudowy ukierunkowanych na specyfikę miejsca, ochronę środowiska przyrodniczego, kulturowego, układów urbanistycznych oraz poszczególnych budowli i obiektów;

5) zachowanie ładu przestrzennego, przy maksymalnej lecz zrównoważonej koncentracji zabudowy, chroniąc tym samym wartościowe grunty rolne, leśne i tereny zielone;

6) wprowadzanie w przyszłych planach zagospodarowania przestrzennego zapisów gwarantujących ochronę krajobrazu kulturowego, w tym kształtowanie nowo powstającej zabudowy i zagospodarowania terenów w harmonii otoczeniem;

7) ustalenie standardów dla zabudowy. 2. Wskazuje się obiekty wpisane do rejestru zabytków:

1) Kościół Wniebowzięcia NMP w Bestwinie (A/22/60);

2) Pałac z założeniem parkowym w Bestwinie (A/23/60);

3) Kamienny krzyż przydrożny Męka Pańska w Kaniowie, przy ul. Malinowej 10 (B/36/02);

4) Krzyż cmentarny na tzw. Górnym Cmentarzu w Bestwinie przy ul. Plebańskiej 4 (B209/11); 5) Stanowisko archeologiczne - gródek rycerski z okresu średniowiecza - nowożytności w Bestwinie o numerze AZP 106-48/24 (C/1207/74). 3. Dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązują ustalenia zgodne z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Obiekty zabytkowe, niewpisane do rejestru zabytków, wskazuje się do ochrony zapisami planów miejscowych zgodnie z gminną ewidencją zabytków i programem opieki nad zabytkami.

5. Dla obiektów zabytkowych, o których mowa w ust. 4, wskazuje się działania mające na celu:

1) ochronę, konserwację oraz zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym,

2) ochronę, konserwację, restaurację i zachowanie lokalizacji elementów małej architektury oraz ochronę lub odtworzenie historycznego komponowanego drzewostanu w ich otoczeniu, 3) utrzymanie (o ile zachowane są oryginalne) lub w miarę możliwości przywrócenie historycznej skali, gabarytów, proporcji bryły, spadków dachu, kompozycji elewacji, w tym rozmieszczenia otworów okiennych i drzwiowych oraz charakterystycznych detali elewacji, materiałów elewacyjnych i pokryć dachowych,

4) zakaz zmiany wyglądu zewnętrznego obiektu (o ile zachowany wygląd jest oryginalny) na niezgodny z jego stylem, poprzez:

a) przebudowę, rozbudowę, nadbudowę,

b) lokalizowanie, zwłaszcza od strony przestrzeni publicznych, elementów dekomponujących elewację, takich jak: instalacje, rury gazowe, urządzenia klimatyzacyjne (przy dopuszczeniu wszelkich koniecznych elementów instalacji, takich jak: skrzynki gazowe i elektryczne, pod warunkiem scalenia kolorystycznego z fasadą i lokalizacji w sposób nienaruszający układu kompozycyjnego i detalu architektonicznego),

5) dopuszczenie zmiany funkcji obiektów zabytkowych w sposób nie sprzeczny kulturowo z funkcją historyczną (na przykład dopuszcza się zmianę budynku mieszkalnego na restaurację, muzeum, sklep) z zachowaniem zewnętrznej formy obiektu,

6) dopuszcza się rozbiórkę obiektu zabytkowego w przypadku wystąpienia łącznie: złego stanu technicznego potwierdzonego ekspertyzą o stanie technicznym obiektu, utracie przez obiekt wartości historycznej, artystycznej lub naukowej lub którego wartość będąca podstawą uznania za zabytkowy nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych. 6. Na rysunku studium wskazuje się strefy zabytkowe wskazane do ochrony zapisami planów miejscowych, dla których ustala się:

a) nakaz ochrony układu przestrzennego, w tym utrzymania historycznego przebiegu dróg, układu zabudowy, w tym linii zabudowy, z zastrzeżeniem przepisów o drogach,

b) dopuszczenie nowej zabudowy pod warunkiem dostosowania do historycznej zabudowy w zakresie skali, bryły, podziałów architektonicznych, zewnętrznych materiałów budowlanych, ilości i wysokości kondygnacji, wysokości i układu kalenicy,

c) dla zabytkowego, komponowanego drzewostanu, w tym alei: – nakaz zachowania drzewostanu i uzupełnienia zadrzewień z zachowaniem historycznego układu drzew, – dopuszczenie wycinki drzewa z uwagi na jego zły stan lub zagrożenie bezpieczeństwa ludzi i mienia, d) nakaz zachowania historycznego rozplanowania cmentarzy oraz utrzymania, konserwacji i restauracji obiektów małej architektury, w tym zabytkowych nagrobków, e) uszczegółowienie zasad zabudowy i zagospodarowania terenu na etapie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

7. Wskazuje się stanowiska archeologiczne, niewpisane do rejestru zabytków, oznaczone na rysunku.

8. W zasięgu stanowisk archeologicznych obowiązują ustalenia wynikające z przepisów odrębnych.

9. Proponuje się objęcie strefami ochrony konserwatorskiej „OW” wszystkich stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie gminy.

10. Dla stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych „OW” proponuje się ustalenie nakazu prowadzenia nadzorujących badań archeologicznych w trakcie trwania wszelkich inwestycji wymagających prac ziemnych w promieniu 40 metrów od środka stanowiska w obszarze gdzie nie wykonano badań wyprzedzających.

11. Proponuje się ustanowienie stref ochrony kompozycji układu osadniczego, wyznaczonych w oparciu o analizę: historycznych materiałów kartograficznych (w tym mapę okolic Bielska Białej z 1902-1903, mapę Wojskowego Instytutu Geograficznego z lat 1932-33), zdjęć archiwalnych oraz inwentaryzację stanu zachowania istniejącej zabudowy zabytkowej. Strefy obejmują obszar czytelnie zachowanego, historycznie ukształtowanego obszaru z zachowaną dużą liczbą obiektów zabytkowych, będących świadectwem kultury materialnej, typowych dla gminy i świadczących o jej historii.

12. Dla stref ochrony kompozycji układu osadniczego wskazuje się

1) weryfikację zasięgu stref i uszczegółowienie zasad zabudowy i zagospodarowania terenu na etapie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie:

- a) zasad porządkowania form współczesnej architektury przez wprowadzenie szczegółowych wytycznych określających wysokość budynków, kolorystykę i materiały zewnętrzne, spadki dachu, możliwość stosowania gotowych powtarzalnych elementów dekoracyjnych – jak balustrady, tralki, kraty, itp. – w nawiązaniu do tradycyjnej architektury regionu, w tym obiektów wpisanych do ewidencji zabytków,
 - b) wskaźników zabudowy dostosowanych do lokalnego charakteru zabudowy istniejącej,
 - c) zasad lokalizacji i kształtowania formy elementów małej architektury, reklam i nawierzchni, z nakazem ich ujednolicenia w wydzielonych wnętrzach urbanistycznych,
- 2) ustalenie zasad ochrony układu przestrzennego, w tym:
- a) przebiegu dróg,
 - b) nawiązania nową zabudową do historycznej lokalizacji budynków,
 - c) utrzymania linii zabudowy,
 - d) gabarytów zabudowy,
- 3) możliwość wyznaczenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stref częściowej ochrony konserwatorskiej z zachowaniem spójności ustaleń jak dla obiektów i obszarów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.

13. Wyznacza się strefę ochrony ekspozycji, dla której ustala się nakaz ekspozycji chronionego obiektu poprzez wyznaczenie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad kształtowania zabudowy i zagospodarowania w zakresie wysokości zabudowy, linii zabudowy oraz lokalizacji reklam. 14. Na obszarze gminy Bestwina nie wskazuje się dóbr kultury współczesnej.¹⁹

Jak wynika z powyższego przyjęty dokument strategia rozwoju gminy Bestwina, w sposób kompletny, odnosi się do założeń rozwoju gminy przy uwzględnieniu wszystkich walorów również związanych z posiadanymi zabytkami.

https://bip.bestwina.pl/uploaded_files/15148966551000_tekst-studium-kierunki.pdf dostęp 7.12.2022r.
g. 14:04 s.23-28 z wył. tabeli pkt.7

Miejscowy plan Gminy Bestwina

W oparciu o niżej wymienione uchwały Rada Gminy Bestwina przyjęła następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

- 1)** Uchwały Nr XXXVIII/292/2018 Rady Gminy Bestwina z dnia 26 kwietnia 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bestwina dla obszaru położonego w sołectwie Kaniów w rejonie ul. Rybackiej i ul. Jawiszowickiej (Dz. Urz. z 2018 r. poz. 3093);
- 2)** Uchwały Nr XLI/312/2018 Rady Gminy Bestwina z dnia 13 sierpnia 2018 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bestwina – Etap 1 (Dz. Urz. z 2018 r. poz. 5095);
- 3)** Uchwały Nr XI/69/2019 Rady Gminy Bestwina z dnia 26 września 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Bestwina dla obszaru położonego w sołectwie Kaniów – Etap 2 – obszar Przedsiębiorstwa Górniczego „Silesia” (Dz. Urz. z 2019 r. poz. 6736);
- 4)** Uchwały Nr XVII/120/2020 Rady Gminy Bestwina z dnia 20 lutego 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bestwina dla sołectwa Kaniów – Etap 3 (Dz. Urz. z 2020 r. poz. 1670);
- 5)** Uchwały Nr XXXII/234/2021 Rady Gminy Bestwina z dnia 31 maja 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bestwina dla sołectwa Kaniów – Etap 4 (Dz. Urz. z 2021 r. poz. 4081);
- 6)** Uchwały Nr XV/105/2019 Rady Gminy Bestwina z dnia 16 grudnia 2019 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bestwina dla sołectwa Bestwinka – Etap 1 (Dz. Urz. z 2019 r. poz. 9133);
- 7)** Uchwały Nr XXX/216/2021 Rady Gminy Bestwina z dnia 29 marca 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bestwina dla sołectwa Bestwinka – Etap 2 (Dz. Urz. z 2021 r. poz. 2292);
- 8)** Uchwały Nr XVII/119/2020 Rady Gminy Bestwina z dnia 20 lutego 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bestwina dla sołectwa Janowice – Etap 1 (Dz. Urz. z 2020 r. poz. 1669);
- 9)** Uchwały Nr XXXIII/245/2021 Rady Gminy Bestwina z dnia 5 lipca 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bestwina dla sołectwa Janowice – Etap 2 (Dz. Urz. z 2021 r. poz. 4879);

10) Uchwały Nr XVIII/131/2020 Rady Gminy Bestwina z dnia 30 marca 2020 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bestwina dla sołectwa Bestwina – Etap 2 (Dz. Urz. z 2020 r. poz. 2926);

11) Uchwały Nr XXXIII/244/2021 Rady Gminy Bestwina z dnia 5 lipca 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bestwina dla sołectwa Bestwina – Etap 3 (Dz. Urz. z 2021 r. poz. 4878);

Powyższe uchwały ustanawiają ochronę zabytków na terenie Gminy Bestwina poprzez przyjęcie m.in.:

- 1) strefy ochrony konserwatorskiej,
- 2) strefy ochrony kompozycji układu osadniczego,
- 3) strefy ochrony stanowisk archeologicznych,
- 4) strefy obserwacji archeologicznej,
- 5) zabytkowego założenia zieleni,
- 6) obiektów zabytkowych objętych ochroną w planie.

Założenia programowe dokumentu – relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami przyjętymi na poziomie województwa oraz powiatu

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Bestwina na lata 2023-2027 wpisuje się w dotychczasowe założenia dotyczące ochrony zabytków obowiązujące na poziomie zarówno kraju, województwa jak i również powiatu. Gminny program także pozostaje spójny z dotychczasową polityką gminy w zakresie realizacji ochrony zabytków, która szczególnie została wzmocniona poprzez przyjęcie poprzedniego programu opieki nad zabytkami na lata 2018-2022, a także gminnej ewidencji zabytków. Zadania oraz cele wyznaczone przez niniejszy program mają charakter uzupełniający do zadań określonych przez program województwa oraz powiatu.

Jednym z przykładów dotychczasowej współpracy w zakresie ochrony zabytków gminy Bestwina z innymi jednostkami pozostaje kompleksowa renowacja figury św. Jana Nepomucena przy ul. Kościelnej w Bestwinie z 1786r. Wartość zadania 50 000,00 zł. brutto realizowanego wspólnie ze Starostwem w Bielsku-Białej, które przeznaczyło na ten cel 25 000,00 zł. Odbioru prac dokonano w listopadzie 2019r.

Założenia programowe dokumentu relacja z dokumentami przyjętymi przez gminę Bestwina

Najważniejszymi dokumentami przyjętymi przez gminę Bestwina odnoszącymi się do ochrony zabytków poza gminną ewidencją zabytków przyjętą przez Wójta Gminy Bestwina, oraz gminnym programem opieki nad zabytkami, pozostają Strategia Rozwoju Gminy Bestwina na lata 2021-2027 oraz przyjęte miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Niniejszy program pozostaje spójny z przedmiotowymi dokumentami, oraz całkowicie z nimi zgodny. Powyższe oznacza, również, że przedmiotowe dokumenty wzajemnie się uzupełniają, co znajduje chociażby odzwierciedlenie w zapisach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, który swoją ochroną obejmują obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków.

Główne założenia programu

Przyjmowany program w swoich założeniach stanowi kontynuację dotychczasowych kierunków ochrony zabytków wyznaczonych w poprzednim programie. W dalszym ciągu niezbędnym elementem pozostaje budowanie oraz wzmacnianie świadomości społeczności lokalnej w zakresie konieczności ochrony zabytków, przed ich niszczeniem oraz dewastacjami. Nie bez znaczenia pozostaje również promocja w regionie istniejących, a zwłaszcza zrewitalizowanych zabytków dająca przykład i świadectwo mieszkańcom.

Realizacja programu oraz jej stopień będzie w dużej mierze uzależniony nie tylko od czynników wewnętrznych, ale także od ogólnej sytuacji na rynku, która po pandemii Covid-19, oraz wojnie w Ukrainie postawiła pod znakiem zapytania wiele inwestycji, również tych realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego.

Rekapitulując program ma na celu w szczególności:

- powstrzymanie procesów degradacji zabytków,
- poprawę stanu zabytków,
- wzmocnienie roli wybranych zabytków w promocji gminy,
- wzmocnienie krajobrazu kulturowego przy wykorzystaniu zabytków,

- ochronę istniejących układów, w tym układów przestrzennych komunikacyjnych, a także zieleni oraz dominant,
- podejmowanie inicjatyw i działań zwiększających świadomość społeczną w zakresie potrzeby ochrony zabytków,
- utrzymanie obecnego stanu zabytków pozostających w dobrym stanie,
- kontynuację dobrych praktyk związanych, z dotychczasową renowacją zabytków w gminie,
- renowację rocznie minimum jednego obiektu małej architektury będącego w posiadaniu w gminy.
- popularyzację gminnych zabytków oraz krajobrazu kulturowego poprzez organizację wszelakiego rodzaju wydarzeń, które nawiązywałyby do tradycji, kultury, w tym także zabytków gminy Bestwina²⁰

²⁰ tak np. vide Sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami Gminy Bestwina za okres 2018-2020 pkt. Priorytet III: Budowanie oraz wzmacnianie krajobrazu kulturowego

Główne wytyczne architektoniczne:

1. Renowacja obiektów małej architektury (na terenie gminy, są to głównie krzyże, figury, posutmenty, kapliczki).
2. Renowacja obiektów m.in. Pałacu Habsburgów - budynek Gminy Bestwina do których gmina posiada tytuł prawa własności,
3. Uwzględnienie na etapie przyjmowania nowych, a także zmiany istniejącego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, ochrony zabytków.
4. Uwzględnianie na etapie przyjmowania innych dokumentów o charakterze strategicznym funkcjonowania i obowiązywania niniejszego programu,
5. Prowadzenie prac konserwatorskich pod nadzorem i w porozumieniu z Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
6. Nie dopuszczanie do powstawania obiektów, które by nie współgrały z zabytkowym charakterem obiektu,

Szczegółowe wytyczne architektoniczne:

Wzmacnianie w ramach dostępnych narzędzi, w tym w ramach obowiązujących oraz przyszłych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

- 1) strefy ochrony konserwatorskiej,
- 2) strefy ochrony kompozycji układu osadniczego,
- 3) strefy ochrony stanowisk archeologicznych,
- 4) strefy obserwacji archeologicznej,
- 5) zabytkowego założenia zieleni,
- 6) obiektów zabytkowych objętych ochroną w planie.

Szczegółowe postulaty konserwatorskie

1. Wszystkie wartościowe obiekty kubaturowe, obiekty małej architektury (krzyże, kaplice architektoniczne oraz figury przydrożne wraz z ich bezpośrednim otoczeniem), cmentarze i obiekty przemysłowe winny zostać objęte ochroną prawną na zasadzie zapisu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

2. ujęcie w planach zagospodarowania przestrzennego problematyki ochrony najcenniejszych zespołów stawowych.

Ponadto zaleca się:

- dążenie do utrzymania pierwotnej formy architektonicznej wskazanych obiektów (utrzymanie kształtu i pokrycia dachu, rozmiarów i kształtu otworów okiennych i drzwiowych), ewentualna odbudowa i rozbudowa powinna odtwarzać charakter i detale obiektów zabytkowych,
- utrzymanie i przywracanie elementów lokalnej tradycji,
- znalezienie nowych funkcji dla budynków nieużytkowanych lub źle użytkowanych,

dla celów popularyzatorsko - edukacyjnych sugeruje się opracowanie i wydanie materiałów traktujących o dziedzictwie kulturowym „małej ojczyzny” w formie broszur lub szerszej publikacji książkowej. Publikacje te powinny objąć tradycyjną zabudowę wiejską, zabudowę folwarczną, kościoły wraz z wyposażeniem, małą architekturę, obiekty związane z przemysłem, w tym z gospodarką hodowlano-rybacką.

Generalne wytyczne dla terenów zieleni zabytkowej

1. opracowanie projektów waloryzacji zieleni zabytkowej na terenie gminy,
2. rewaloryzacja historycznych terenów zielonych (w pierwszej kolejności parku pałacowego w Bestwinie – stworzenie atrakcyjnych miejsc rekreacyjnych,
3. pielęgnacja istniejących pomników przyrody,
4. uwzględnianie powierzchni parkowych przy wkraczaniu zabudowy,
5. dążenie do odtworzenia obsadzeń szpalerowych cmentarzy oraz alei.²¹

²¹ Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Bestwina na lata 2018-2022 i powołana tam bibliografia opubl. https://bip.bestwina.pl/uploaded_files/cke_1597219377_uchwala-ii-17-2018.pdf s.37-38 dostęp 5.12.2023r.

Rys Historyczny oraz charakterystyka Gminy Bestwina.

Położenie, komunikacja, środowisko.

Cały obszar gminy Bestwina to historycznie ziemia małopolska. Analizując dostępne dane, możemy dość dokładnie odnieść się do sąsiednich grup etnograficznych. Od północy mieszkańcy gminy Bestwina graniczą ze Ślązakami, od wschodu z Krakowiakami Zachodnimi, od południa z Góralami Żywieckimi, natomiast od zachodu z mieszkańcami Śląska Cieszyńskiego, czyli tzw. Wałachami Cieszyńskimi. Obszar pomiędzy wymienionymi grupami etnograficznymi to terytorium, które zamieszkują Lachy. Rozciąga się ono od Żywca przez Szczyrk, Białą (małopolska część miasta Bielsko-Białą), Kaniów, Oświęcim, Wadowice oraz dolinę pomiędzy Suchą Beskidzką i Żywcem. Nakreślony tu obszar lachowski charakteryzuje się bardzo dużą jednorodnością. Wyjątek stanowi miasto Wilamowice wraz ze swoimi mieszkańcami.

Cechą typową dla Lachów jest to, że nigdy sami w stosunku do siebie nie używali tego określenia. Jako pierwsi nazwali ich tak Wołosi. Lud pierwotnie nomadyczny, przybyły do nas łukiem karpackim z Rumunii w XIV wieku. Protoplaści znanych nam dzisiaj rodów góralskich. Wyraz ten początkowo używany był przez plemiona wschodniosłowiańskie i niektóre państwa położone na południe od Polski w ogólnym odniesieniu do wszystkich Polaków. Z czasem wyraz Lachy stał się określeniem stosowanym przez górali w odniesieniu jedynie do mieszkańców dolin i terenów podgórskich. Jako jeden z pierwszych do omawianego obszaru odniósł się prof. Roman Reinfuss w publikacji *„Pogranicze krakowsko – góralskie w świetle dawnych i nowszych prac etnograficznych”* 1946 rok. Według Jana Gąsiorka, żywieckiego folklorysty używano w stosunku do mieszkańców tego obszaru określenia *Lasi*, czyli formy gwarowej.

Jako grupa lachowska mieszkańcy gminy Bestwina stanowią jedynie małą części większej karpackiej rodziny w skład której wchodzi inne obszary lachowskie oraz liczne rody góralskie. Najbliżej żyją Dolanie, mieszkańcy doliny między Suchą Beskidzką i Żywcem. Dalej na wschód Lachy Myślenickie, Dobczyckie, Szczyrzyckie, Lachy od Dobrej, Lachy Limanowskie i Sądeckie ze swą „stolicą” w Podegrodziu oraz Górale.

Godnym odnotowania jest fakt, że tradycje lachowskie, rekonstrukcja zwyczajów i obrzędów oraz tradycyjny strój lachowski pielęgnuje, kultywuje oraz przekazuje młodym pokoleniom Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Bestwina”.

Położenie

Gmina Bestwina znajduje się w województwie śląskim w północnej części powiatu bielskiego. Graniczy od zachodu z miastem i gminą Czechowice – Dziedzice, od południa z miastem Bielsko – Biala, od północy przez rzekę Wisłę z gminami Miedźna i Pszczyna, od wschodu z gminą Wilamowice. Gmina zajmuje obszar 37,92 km² i tworzą ją 4 sołectwa: Bestwina, Bestwinka, Janowice i Kaniów.

Położona jest w pagórkowatym, urozmaiconym krajobrazowo, obszarze południowej części Górnego Śląska oraz Kotliny Raciborsko – Oświęcimskiej, stanowiącej część Wyżyny Śląskiej.

Przedmiotowy obszar leży nad rzeką Białą, u jej ujścia do Wisły. Całość obszaru gminy należy do zlewni Wisły, a wody powierzchniowe odprowadzane są z niego przez pierwszorzędne, choć niewielkie, dopływy takie jak Biała, czy Łękawka.

W krajobrazie dominują niewysokie pagórki poprzedzające Beskidy oraz położone wśród nich lasy i stawy rybne (w zachodniej części Bestwiny znajduje się kompleks stawów rybnych o powierzchni około 100 ha).

Gmina posiada dobrze rozwiniętą sieć drogową. W przeszłości przez jej obszar przebiegały szlaki handlowe i komunikacyjne. Obecnie w sąsiedztwie Gminy przebiega DK nr 1 łącząca północ Polski (Gdańsk) z południem (Cieszyn). Droga ta jest polskim odcinkiem drogi europejskiej nr 75, biegnącej z Norwegii przez Finlandię, Polskę, Czechy, Słowację, Węgry, Serbię, Macedonię do Grecji. Obecnie DK nr 1 prowadzi głównie ruch tranzytowy i łączy aglomerację śląską z granicą państwa i przejściem granicznym w Cieszynie - Boguszowicach oraz terenami rekreacyjnymi w Beskidzie Śląskim i Żywieckim. Rozwinięty układ dróg lokalnych łączy teren gminy z położonymi w bezpośrednim sąsiedztwie większymi ośrodkami takimi jak Bielsko-Biala, Czechowice-Dziedzice. Przebieg tych dróg wywodzi się z XIX - wiecznego układu drogowego, którego kierunki tkwią korzeniami w sieci dróg i szlaków komunikacyjnych łączących w okresie średniowiecznym sieć grodów, a następnie powstających i rozwijających się miast (Pszczyna, Oświęcim, Bielsko, i Cieszyn).

Linia kolejowa Kraków – Trzebinia – Czechowice-Dziedzice – Zebrzydowice - Wiedeń w XIX i XX w. odgrywająca istotną rolę w układzie komunikacyjnym, obecnie straciła na znaczeniu.

Obszar będący przedmiotem opracowania wielokrotnie zmieniał swą przynależność państwową, był m.in. obszarem przygranicznym prowincji kościelnych, co wywarło istotny wpływ na jego kulturę materialną, duchową i społeczną.²²

Przeszłość pradziejowa

Poznanie przeszłości pradziejowej dzisiejszej gminy Bestwina utrudniają słabe rozpoznanie archeologiczne, brak udostępnienia i opracowania źródeł archeologicznych, wreszcie przekształcenie powierzchni gminy wskutek zachodzących tu procesów osadniczych.

I. Początki

W okresie wczesnego średniowiecza omawiany teren był bardzo słabo zaludniony. Zamieszkiwało go, a także przemieszczało się przez ten obszar wzmiankowane przez tzw. Geografa Bawarskiego, słowiańskie plemię Wiślan. Poza grodami obronnymi funkcjonowały w tym czasie także osady otwarte. Nie można jednak jednoznacznie stwierdzić, czy przedmiotowy teren w okresie wczesnego średniowiecza stanowił obszar niezasiedlony, czy też istniały tutaj jakieś niewielkie siedliska, istnienia których możemy się domyślać. Obszar mieszczący się w obecnych granicach gminy Bestwina znajdował się początkowo w strefie silnego oddziaływania, a być może i w granicach, najpierw Państwa Wielkomorawskiego, a następnie czeskiego księstwa Przemyślidów. Około 990r. ziemie śląskie i pogranicze śląsko-małopolskie weszły najpierw w zasięg wpływów, a następnie w skład państwa pierwszych Piastów. Przedmiotowy teren początkowo należał do ziemi krakowskiej i bezpośrednio podlegał administracji Kasztelanii Oświęcimskiej. W tym czasie Śląsk stanowił samodzielną dzielnicę, podporządkowaną władzy senioralnej, a książęta śląscy dążyli do ponownego zjednoczenia państwa. Najazd tatarski w połowie XIII w. spustoszył ziemie księstwa Śląskiego, które pod rządami Henryków Brodatego i

²² Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Bestwina na lata 2018-2022 i powołana tam bibliografia opubl. https://bip.bestwina.pl/uploaded_files/cke_1597219377_uchwala-ii-17-2018.pdf s.38-39 dostęp 18.10.2022r.

Pobożnego przeżywało okres znacznego ożywienia gospodarczego i wzrostu znaczenia politycznego. Liczne osady i niewielkie grody uległy całkowitemu lub znacznemu zniszczeniu w trakcie najazdów. Po śmierci księcia Henryka Pobożnego w bitwie pod Legnicą (1241r.) dochodzi do rozpadu „monarchii Henryków Śląskich” na mniejsze dzielnice. Przedmiotowe obszary dzisiejszej gminy Bestwina znalazły się w rękach książąt opolskich, a następnie - pod koniec XIII w. - książąt raciborskich. W 1281 roku powstało księstwo raciborsko-cieszyńskie, a w 1316 roku zostało wydzielone samodzielne księstwo oświęcimskie, z granicą na rzece Białej. Mimo postępującego rozdrobnienia politycznego miał miejsce proces odbudowy gospodarczej kraju. Prowadzona była duża akcja osadnicza, w ramach której na przełomie XIII i XIV w. „odbudowywane” są zniszczone osady oraz ponawiane są ich akty i przywileje lokacyjne. Należy sądzić, że Bestwina została lokowana na prawie niemieckim w II połowie XIII w. w ramach planowej akcji osiedleńczej prowadzonej przez książąt dzielnicowych a zasadźców osadzono na określonej ilości łąnów flamandzkich w ramach których wzdłuż drogi rozmieszczono 1 łąnowe działki kmieci siedlaków. Jest typowym przykładem ulicówki, w szczególności dwuulicówki, na co wskazują do dzisiaj zachowane charakterystyczne układy zabudowań ustawiane gęsto wzdłuż prostych zwykle dróg, zazwyczaj po obu ich stronach. Długość tychże dróg nie przekraczała 2 km (obecne ul. Kościelna-Ludowa i ul. Witosa). W centrum wsi znajdowały się 1 lub 2 łąny przeznaczone pod kościół oraz rolę proboszczowską. Zasadźca (późniejszy sołtys) dysponował 2 łąnami dla własnych potrzeb. Lokacja Kaniowa przypada na połowę XVI w. z kolei Janowic XV w. tzw. – osada śródleśna. Ustrój społeczny, prawny i gospodarczy był ściśle określony przez prawo i dokument lokacyjny. Organizacja osad powstających w tym okresie ukierunkowana była na uprawę roli, wytwarzanie i przetwórstwo zbóż. Należy przyjąć, że obszar obecnej gminy Bestwina został zasiedlony w XII w. na prawie polskim. W czasie najazdu tatarskiego niewiele ucierpiał lub szybko się po nim odbudował. W I połowie XIV w. stanowił rozwinięte gospodarczo wsie Bestwinę i osadę Żebracz, w których obok gospodarki rolnej prowadzona była hodowla ryb, na stawach śródpola, w dolinie Wisły oraz Łękawki.

II. W państewkach stanowych

Śląsk z biegiem lat, poczynając od przełomu XII i XIII w., ulegał rozdrobnieniu i rozpadowi na coraz mniejsze polityczne jednostki i twory. Ostatecznym etapem tego

procesu były tzw. państwa stanowe. Należące początkowo do Piastów księstwa ulegały rozdrobnieniu drogą dziedziczenia, sprzedaży i zastawów. Zdarzało się wówczas, że księstwa lub ich części trafiały w ręce osób nie pochodzących z dynastii panujących, a władcy ci nie byli książętami. Nazywano ich „panami” lub „wolnymi panami”. Pierwsze państwa stanowe powstały pod koniec XV w. za rządów króla węgierskiego (i tytularnego króla Czech) Macieja Korwina, który zajął część Śląska. Z upływem czasu, powiększająca się grupa panów podzieliła się na dwie mniejsze grupy: panów stanowych (władających niższymi państwami stanowymi) oraz wyżej stojących wolnych panów stanowych (do nich należały wolne państwa stanowe). Powstanie własności rycerskiej wiązało się z rozdawnictwem ziemi przez księcia. W XIV-XV w. stan posiadania ulegał ciągłym zmianom. Wioski znajdowały się raz w ręku rycerskim, raz książęcym, by ponownie znaleźć się w ręku rycerskim. Przeważali zapewne rycerze jedno- lub dwu-wioskowi, co najwyżej kilku-wioskowi. Dobra rycerskie były majątkami ziemskimi, których właściciele zobowiązani byli do pełnienia służby rycerskiej lub płacenia specjalnego podatku w wypadku wojny. Z posiadaniem majątku - dóbr rycerskich - związane były pewne uprawnienia, jak zwolnienie ze zwykłych podatków, z obowiązku zakwaterowania wojska i zabierania chłopów do przymusowych prac w czasie wojny, czy prawo do sądownictwa patrymonialnego, patronatu kościelnego (funkcja kolatorska), czy szkolnego. Bestwina była wsią rycerską. Należała głównie do rycerzy wielowioskowych, których można określić mianem możnych i piastujących urzędy zarówno lokalne, jak i wyższe. Właściciele dóbr ziemskich w obrębie dzisiejszej gminy Bestwina często się zmieniali. Niektórzy otrzymywali majątek ziemski zwany rycerskim oraz wieś w spadku, w wyniku bezpośredniego lub pośredniego dziedziczenia. Inni nabywali go drogą kupna. Częsta zmiana właścicieli w okresie od XV do XIX w. nie miała wpływu na stosunkowo powolny, ale stały i harmonijny rozwój przestrzenny oraz gospodarczy wsi i folwarków. Dawne kmiece gospodarstwa łąkowe, mimo przekształceń własnościowych, wtórnych podziałów i scaleń zachowały swój pierwotny układ działek siedliskowych oraz rozłóg pól, tworzących pierwotny, wywodzący się ze średniowiecza układ ruralistyczny.

III. Dwory i folwarki

Dobra rycerskie stanowiły na przełomie XV i XVI w. podstawę rozwoju majątków ziemskich jakimi były folwarki, które przetrwały mimo likwidacji pańszczyzny aż do I połowy XX w. Na terenie wsi Bestwina powstały folwarki pańszczyźniane.

Zabudowania dworskie w przypadku miejscowości stanowiących dobra rycerskie panów większych majątków ograniczały się do zamkniętych z reguły w czworobok zabudowań folwarcznych i gospodarczych oraz bardziej lub mniej reprezentacyjnych siedzib właścicieli domów, mieszkalnych zarządców i pracowników dworskich. Tego typu założenia można śledzić na znakomitych rękopiśmiennych źródłach kartograficznych z połowy XVIII w. W okresach późniejszych, rezydencje właścicieli otoczone były parkiem, jak np. zabudowania dworskie oraz utrwalone w późniejszej zabudowie układy przestrzenne założeń dworsko folwarcznych w Kaniowie i Bestwince. Właścicielami dóbr rycerskich na przedmiotowym obszarze była przez kilka stuleci polska i austriacka szlachta, katolicy i protestanci. Po roku 1820, są nimi także osoby nie legitymujące się tytułem szlacheckim. Wśród dawnych właścicieli Bestwiny należy wymienić takie rody jak: Myszkowskich, Drohojowskich, czy Habsbugów, domu Habsbursko-Lotaryńskiego. W 1945 r. rycerskie dobra Habsburgów, zgodnie z dekretem PKWN uległy nacjonalizacji i częściowej parcelacji. Istniejący Pałac Habsburgów, nazywany jest przez miejscową ludność zamkiem. Z kolei domy stojące wokół wzniesienia, na którym znajduje się Pałac nazywa się pod zamkiem. Wcześniej w tym miejscu stał już najprawdopodobniej większy budynek, który także określano jako zamek. O budowie nowego zamku myśleli Habsburgowie już od momentu zakupu ziemi. Już w 1815 roku powstał projekt tzw. dworu wiejskiego w Bestwinie, wykonany przez Floriana Jilga - głównego architekta miasta Cieszyna. Budowę z inicjatywy Karola Ludwika Habsburga rozpoczęto w 1824 roku, a zakończono w 1826 roku. Budynek został zaprojektowany w stylu późnoklasycystycznym o kubicznej formie czworoboku. Jest murowany i częściowo podpiwniczony. Wewnątrz posiada kwadratowy dziedziniec z możliwością wyjścia na wschód i zachód, a wokół niego, od strony południowej, północnej i zachodniej bieżą korytarze. Z korytarzy bezpośrednio wchodzi się do pokoi, nadto niektóre z nich mają połączenia wewnętrzne między sobą. Sklepienia są klasztorne oraz żagielkowe i kolebkowe z lunetami. Zamek zwrócony jest frontem w kierunku zachodnim. Na osi elewacji zachodniej portyk z parzystymi kolumnami i odpowiadającymi im przy murach magistralnych parzystymi półkolumnami oraz z belkowaniem tryglifowym. Po bokach płytkie ryzality, zaakcentowane lizenami z neorustyką i trójkątnymi przyczółkami. Dachy skrzydeł wschodniego i północnego z wystawkami izb poddaszowych, później wbudowanych [Katalog zabytków sztuki w Polsce, T.1 Województwo krakowskie pod red. J. Szablowskiego, Warszawa 1951]

Równocześnie z budową zamku, rozplanowano również jego otoczenie - ogród warzywny i park z dębami szypułkowymi. Pierwotnie zespół pałacowo-parkowy obejmował obszar 4,5 ha i rozciągał się od obecnej ulicy Szkolnej, po Krakowską i Podzamcze. Granicę południową stanowiły otwarte pola orne. W skład założenia wchodził teren parkowy, rozciągający się na południowy-wschód od zamku, ogrody warzywne - w północno-wschodniej części oraz rozległe polany widokowe - na zachód oraz pola uprawne. W kierunku południowo-zachodnim na osi wejścia, biegła alejka łącząca zamek z zabudowaniami folwarcznymi. także po stronie północnej od ulicy Krakowskiej znajdowały się zabudowania folwarczne, m.in. czworaki, stodoła, etc. Jan Grzybowski w swoich notatkach pisze, że dawny zamek znajdował się na północ od dzisiejszego, w miejscu, gdzie rzeka Łękawka łączy się z rzeką płynącą z Pasiek. Zamek ten otoczony był szerokim i głębokim rowem, napełnionym wodą, na którym to rowie istniał most zwodzony. Poza rowem, na południe i zachód od niego znajdowały się obszerne ogrody z kwiatami i drzewami owocowymi. Ogrody te, jak również zamek, uległy zniszczeniu w 1858 roku. W jego miejsce wybudowano cegielnię, w której wypalano rury do drenowania pól (przeważnie dworskich). Cegielnia ta istniała około 40 lat. Wspomniany zamek to najprawdopodobniej gród strażniczy (strażnica drogi handlowej), drewniana warownia, stanowiąca jeden z wielu punktów kontroli ruchu handlowego. Związane to było z przechodzącym przez Bestwinę szlakiem handlowym Oświęcim-Bielsko-Żywiec, łączącym księstwo oświęcimskie z Węgrami. Na południe od dawnego (a na północ od dzisiejszego) zamku stał budynek dworski przeznaczony na areszt i na spichlerz, a w ostatnich latach istnienia zamieszkiwany był przez ludzi pracujących we dworze. Zburzony został w 1938 roku. Od tego budynku do nowego zamku prowadził most ponad gościńcem. Obok stała podobno baszta, z której stróże pilnowali spichlerza i aresztu przez całą dobę. Basztę zburzono po wybudowaniu nowego zamku.

Ilustracja 1: Zdjęcie archiwalne - Pałac Habsburgów w Bestwinie

Ilustracja 2: Ruiny zabudowań gospodarczych w posiadłościach Habsburga - źródło: ks. Zygmunt Bubak "Bestwina". Obecnie teren poczty i okolice Domu Sportowca.

IV. Wieś - układy przestrzenne w czasach nowożytnych

Miejscowości gminy Bestwina, poza samą Bestwiną, były osadami niewielkich rozmiarów. Liczyły pierwotnie od kilkunastu, do dwudziestu kilku pełnorolnych gospodarstw. Granice terenu zabudowanego wsi wyznaczały drewniane krzyże, czy kamienie graniczne, a w II połowie XIX w. także smukłe kamienne krzyże - Boże

Męki. W czasach nowożytnych, przed uwłaszczeniem chłopów i parcelacją dużych, pełnorolnych gospodarstw chłopskich, miejscowości posiadały charakter ulicówek o wyodrębnionych częściach (przysiółkach), których nazwy przetrwały w nazewnictwie lokalnym do czasów obecnych. Wioski stanowiące własność rycerską (alodialną) od XV w. ulegały bardzo często podziałom. Struktura przestrzenna poszczególnych jednostek osadniczych, istniejących na terenie obecnej gminy Bestwina – w tym średniowiecznych wsi – przetrwała aż do XIX w. Charakteryzuje się ona skupioną, zwartą zabudową, brakiem licznych rozproszonych przysiółków. Mimo rozrostu osad relikty pierwotnych układów przestrzennych są czytelne na kolejnych mapach wykonanych przed uwłaszczeniem chłopów, a następnie rozdrobnieniem gospodarstw, wskutek ich parcelacji między dzieci, głównie synów chłopów. Analiza przekazów kartograficznych z XIX w. pozwala na stwierdzenie, że ramy przestrzenne zabudowy nie wyszły poza ustalone przed wiekami obszary.

Ilustracja 3: Stara chata z ul. Kościelnej – nieistniejąca - źródło: ks. Zygmunt Bubak "Bestwina"

Ilustracja 4: Chata Karola Maja na ul. Kościelnej – nieistniejąca -- źródło: ks. Zygmunt Bubak "Bestwina"

Układy przestrzenne Bestwiny zostały zdeterminowane przez warunki fizjograficzne i siedliskowe terenów osadniczych. Układ zabudowy w północnej części gminy, położonej w obrębie Doliny Górnej Wisły, czyli obejmujące Kaniów i północną część Bestwinki, złożony jest z wyodrębnionych przestrzennie jednostek liniowych, rzadziej liniowo pasmowych, rozwiniętych wzdłuż wielodrożnej sieci dróg lokalnych. Układ dróg tworzy rodzaj rusztu i jest w znacznej mierze związany z groblami dawnych stawów, w związku z czym wiele dróg ma charakterystyczny owalny czy podkowiasty przebieg. Główną osią komunikacyjną jest komponowana, prostoliniowa droga łącząca dawne dwory w Kaniowie i Dankowicach oraz prostopadła do niej droga łącząca Bestwinę i Bestwinę z Kaniowem. Układ własnościowo-użytkowy rozłogów pól przypomina małe i średnie układy blokowo-niwowe. Tworzony jest głównie przez dawne stawy i użytki rolne zawarte pomiędzy groblami i drogami kołowymi, które wielokrotnie prowadzone są groblami. W części południowej ukształtowały się typowe dla terenów podgórskich układy zabudowy łańcuchowej na krańcach rozłogów pól często z samotniczymi siedliskami. Utrwalony w nowej zabudowie układ przestrzenny wsi wyraźnie jest zdeterminowany stosunkami wodnymi i glebowymi. Pierwotny (z czasów lokacji) układ zabudowy i pól został zatarty przez sukcesywnie powstające i osuszane stawy. Proces ten jest dynamiczny i jego rozwój możemy obserwować do dnia dzisiejszego.

V. Podstawy gospodarcze wsi i folwarków

Jedną z podstawowych gałęzi gospodarki od XVI w. była gospodarka rybna, której rozwój na terenie obecnej gminy Bestwina na dużą skalę należy datować na koniec XV w., czyli na czasy panowania księcia Kazimierza Cieszyńskiego (1480-1517), który osobiście był zainteresowany rozwojem tej gałęzi gospodarki na administrowanych terenach. Zwrócić jednak należy uwagę, iż w tym czasie Bestwina nie należała już do księstwa cieszyńskiego. Dzieło księcia Kazimierza kontynuowali kolejni właściciele dóbr. W „Złotym wieku” gospodarki rybnej tworzone stawy różnej wielkości, przez sypanie grobli w dolinach rzek i mniejszych cieków tj.: rzeki Wisły, Białej, Łękawki. Najstarszy kompleks stawów istniał pomiędzy Bestwiną, a Dankowicami. W latach czterdziestych XVI w. nieodległy Bieruń i Księstwo Pszczyńskie, stanowiły wiodący ośrodek gospodarki rybnej. Sztuka budowy stawów i hodowli ryb z tego regionu bezsprzecznie oddziaływała na obszar dzisiejszej gminy Bestwina. Hodowane w bestwińskich stawach karpie trafiały głównie na rynek krakowski. Stawami zarządzali i kierowali specjaliści funkcjonariusze pańscy, tzw. stawowi. W połowie XVIII w. wskutek wydarzeń politycznych spada znaczenie gospodarki rybackiej na ziemi pszczyńskiej. Stawy stopniowo były osuszane, a centrum hodowlane przeniosło się w okolice Bestwiny i Zatora. W Bestwinie i Kaniowie istniał ośrodek myśli hodowlanej, w którym wyhodowano nową odmianę karpia. W wyniku ponad 300-letnich prac selekcyjnych powstały trzy odmiany karpia: karp pełnołuski, karp bezłuski (golec), karp lustrzeń (królewski). Z hodowli w Kaniowie pochodzi ta ostatnia odmiana karpia, która jest hodowana do dnia dzisiejszego, a po raz pierwszy została zaprezentowana przez prowadzącego folwark rybny w Kaniowie A. Gascha na wystawie rolniczej w Berlinie w 1880 roku. Od tej pory karp lustrzeń skutecznie wyparł w hodowli starsze odmiany tej ryby. Część stawów przetrwała do czasów współczesnych i prowadzona jest w nich gospodarka rybacka, z utrzymaniem dominującej roli hodowli karpia. Na osuszonych stawach powstawały areale rolne i łąkowe. Rozwijano na niewielką skalę produkcję rolną oraz dodatkową związaną z rolnictwem. I tak na przełomie XVIII i XIX w. zaczęto wprowadzać na terenie ówczesnego powiatu obecnej gminy Bestwina hodowlę nieznanych wcześniej ziemniaków. Obszar dzisiejszej gminy Bestwina nie stanowił zamkniętej całości pod względem: gospodarczym, własnościowym, czy administracyjnym. Wsie miały bliskie powiązania w obrębie jednej własności,

szczególnie z majątkiem w Dankowicach, a granice dóbr nie były tożsame z obecnymi podziałami administracyjnymi.

VI. Rewolucja przemysłowa, budowlana, oświatowa

W latach 40. XIX w. rozpoczęły się przygotowania do przeprowadzenia powstania ogólnonarodowego. W postulatach powstania przewidziano rozwiązanie kwestii uwłaszczenia chłopów. Za podstawę przeprowadzenia działań powstańczych przyjęto fakt nadania chłopom ziemi, którą dotychczas oni użytkowali. W wyniku aresztowań w Wielkopolsce, powstanie wybuchło tylko w Rzeczypospolitej Krakowskiej. Miało to miejsce w nocy z 21 na 22 lutego 1846 roku. Dnia 22 lutego proklamował się w Krakowie Rząd Narodowy w skład którego weszli: Karol Libelt z Poznańskiego, Ludwik Gorzkowski z Krakowa i Jan Tyssowski z Galicji oraz dwaj przedstawiciele Centralizacji. W swoim manifestie Rząd Narodowy odniósł się m. in. do kwestii chłopskiej. Zapowiadał nadanie ziemi chłopom bez odszkodowania, a także zniesienie czynszów i pańszczyzny. Spiskowcy przygotowujący powstanie w obawie o dekonspirację nie uświadomili wcześniej chłopów o planowanym uwłaszczeniu i zniesieniu pańszczyzny. Wykorzystała to administracja austriacka rozgłaszając wśród chłopów, że cesarz chce ich uwłaszczyć, a szlachta planuje bunt, by temu zapobiec. Chłopi widząc przygotowania szlachty przed planowanym terminem powstania, uwierzyli austriackiej propagandzie myśląc, że szlachta zbroi się by nie dopuścić do zniesienia pańszczyzny. W efekcie chłopi zaczęli zbrojnie występować przeciwko szlachcie (rabacja). Ruch chłopski objął znaczne obszary Galicji. Chłopi napadali na dwory szlacheckie mordując właścicieli. Przywódcą rabacji był Jakub Szela. Rabacja w znacznym stopniu przyczyniła się do upadku powstania krakowskiego (3.III.1846). Po klęsce rewolucji krakowskiej wojsko cesarskie stłumiło ruch chłopski. Rozruchy chłopskie 1846 roku stosunkowo słabo się zaznaczyły na terenie obecnej gminy Bestwina. Władze austriackie nie wprowadziły uwłaszczenia ani zniesienia pańszczyzny, a Rzeczpospolita Krakowska została zlikwidowana - Kraków wraz z okolicami został wcielony do Austrii. Sprawa chłopska odżyła jednak w Galicji bardzo szybko, bo już w roku 1848 (w czasie Wiosny Ludów). Polscy działacze liberalni wysłali w marcu petycję do cesarza domagając się politycznej autonomii dla Galicji. Emisariusze Towarzystwa Demokratycznego Polskiego

namawiali galicyjskich ziemian do ogłoszenia zniesienia pańszczyzny. Ziemianie chcieli pozyskać chłopów dla sprawy narodowej i planowali ogłosić uwłaszczenie chłopów i zniesienie pańszczyzny w Wielkanoc. Na wieść o tym gubernator Franciszek Stadion, w celu osłabienia polskiego ruchu narodowego, wydał pośpiesznie dnia 22 kwietnia 1848 roku dekret uwłaszczeniowy "w imieniu cesarza". Wojska austriackie stłumiły polski ruch narodowy w Galicji, zbombardowały Kraków oraz Lwów. Pomimo klęski militarnej Wiosny Ludów w Galicji, jej trwałym skutkiem było uwłaszczenie chłopów oraz zniesienie pańszczyzny i poddaństwa. Zniesienie poddaństwa nie wpłynęło jednak w istotny sposób na oblicze wsi Bestwina. Nie pociągnęło za sobą odczuwalnej migracji do rodzącego się w pobliskich Czechowicach, Bielsku i Białej przemysłu.

W 1855 oraz 1856 roku powstała linia kolejowa Kraków – Trzebinie - Czechowice Dziedzice – Zebrzydowice – Wiedeń, przebiegająca przez ówczesną Bestwinę. Kolej umożliwiała wyjazdy w kierunku większych ośrodków miejskich, dała dodatkowe miejsca pracy oraz umożliwiła wywóz płodów rolnych (w tym ryb). Nastąpiła wyraźna poprawa poziomu materialnego mieszkańców oraz szybki rozwój wsi. Drewniana zabudowa wsi z dachami krytymi słomą została zastąpiona domami murowanymi, z cegły, krytymi dachówką. Proces ten postępował stosunkowo szybko i został zakończony w połowie XX w. „Rewolucja” budowlana dotyczy też obiektów użyteczności publicznej. Powstały nowe budynki szkolne, remiza strażacka.

W latach 60-70. XX w. na wsi rozwijało się budownictwo indywidualne. Rozbierano też ostatnie drewniane domostwa. Pojawiły się piętrowe budynki, na rzucie zbliżonym do kwadratu, kryte płaskim betonowym dachem lub dachem czterosпадowym. Tego typu budownictwo rozwijało się przede wszystkim przy głównych ulicach. W latach 70-80. budowano z prefabrykatów pawilony handlowe i bary Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” oraz szopy i garaże kółek rolniczych. Przebudowy dworów i zabudowań folwarcznych doprowadziły do częściowego zatarcia ich cech stylowych (Kaniów). Budownictwo indywidualne preferujące najnowsze trendy w architekturze domów jednorodzinnych stopniowo wkracza na tereny osuszonych stawów, zacierając tym samym charakterystyczny układ przestrzenny miejscowości.

Większość mieszkańców utrzymuje się z pracy w okolicznych zakładach przemysłowych i punktach usługowych. Prowadzona jest też działalność rolnicza, hodowlana, usługowa i agroturystyczna.²³

KALENDARIA

I. Kalendarium dziejów wsi Bestwina

XII w.	Wieś w granicach kasztelanii oświęcimskiej i ziemi krakowskiej W Bestwinie funkcjonuje gród obronny, zlokalizowany przy szlaku handlowym (Oświęcim – Bielsko - Żywiec - Węgry)
1100	Budowa kościoła w Bestwinie
1241	Najazd tatarów
1259	Przemarsz oddziału tatarskiego pod wodzą Burendeja
1326	W spisie świętopietrza dekanatu Oświęcim, diecezji krakowskiej, zostaje wymieniona parafia Bestwina
1333	Właścicielem wsi liczącej około 390 mieszkańców jest rycerz Schomko
1379	Wieś znajduje się rękach Prandoty
1454-1457	Właścicielem Bestwiny jest kasztelan oświęcimski Jan Kloch herbu Kornicz
1457	Początkowo własność prywatna Kazimierza Jagiellończyka, następnie, wraz z księstwem oświęcimskim zostaje włączona do Korony Polskiej
1470	Jan Długosz w Liber beneficiorum wymienia nazwę wsi w brzmieniu Besthwina
1480	Brat Jana Klocha, Miklosz z Ustronia sprzedaje Bestwinę Janowi Myszkowskiemu z Przeciszowa
1487	Właścicielem Bestwiny jest Piotr Myszkowski

²³ Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Bestwina na lata 2018-2022 i powołana tam bibliografia opubl. https://bip.bestwina.pl/uploaded_files/cke_1597219377_uchwala-ii-17-2018.pdf s.38-53 dostęp 12.12.2023r.

XV/XVI w.	Szybki rozwój gospodarki rybnej, na terenie obecnej Bestwiny powstają liczne stawy rybne
1515	Jan Myszkowski odstępuje dobra bestwińskie stolnikowi krakowskiemu, Marcinowi Myszkowskiemu z Mirowa
1550	Wieś przechodzi w ręce synów Marcina Myszkowskiego – Stanisława i Jana
1577	Powstanie obecnie istniejącego kościoła p. w. Wniebowzięcia NMP
1607	Jan Myszkowski, jeden z właścicieli wsi, zostaje zamordowany przez zbuntowanych chłopów
1640	Właścicielami Bestwiny są Jan Drohojowski i Katarzyna z Mirowa
1672	Wieś kupuje Andrzej Wizemberk na rzecz Andrzeja Nielepca
1683	Przemarsz wojsk Jana III Sobieskiego w czasie wyprawy pod Wiedeń
XVIII w.	Przy obecnej ul. Witosa powstaje posąg Michała Archanioła
1723	Właścicielem zostaje starosta tarnowski Franciszek de Witowice Schwarzenberg - Czerny
1764	Właścicielem dóbr zostaje wojewoda krakowski Piotr Małachowski
1772	Po pierwszym rozbiorze Polski Bestwina zostaje włączona do Galicji i Lodomerii
1784	Wojewoda krakowski Piotr Małachowski gmin tworzy Państwo Bestwińskie
1786	Przy obecnej ul. Kościelnej powstaje figura św. Jana Nepomucena
1790	Zostaje założony obecnie istniejący cmentarz grzebalny przy obecnej ul. Plebańskiej
1803	Właścicielem dóbr jest Jan z Dobry Dobrzański
1803	Przemarsz wojsk rosyjskich skierowanych na pomoc armii austriackiej, w walce z Napoleonem
1808	Bestwinę kupuje arcyksiążę Karol Habsburg z Żywca
1824-6	Z inicjatywy arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga zostaje wybudowany pałac, w

	stylu późno klasycystycznym
1847	Bestwina należy do Albrechta Habsburga syna arcyksięcia Karola
Poł. XIX w.	W Bestwinie funkcjonuje 8 karczm, 5 młynów wodnych
1852	Przy obecnej ul. Krakowskiej powstaje figura Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia
1861	Ze względu na brak miejsca na istniejącym cmentarzu. Zostaje on powiększony o tzw. "cmentarz dolny"
Lata 80. XIX w.	W Bestwinie i Bestwinie znajduje się 366 domów zamieszkiwanych przez 2323 osoby. Funkcjonuje dwuklasowa Szkoła Ludowa, stacja pocztowa oraz gorzelnia
1890	Powstaje funkcjonujący do chwili obecnej tartak
1895	Właścicielem wsi zostaje arcyksiążę Karol Stefan Habsburg
1900	We wsi istnieje 231 budynków zamieszkiwanych przez 1755 osób
1929-31	Zostaje wybudowany Dom Ludowy, w którym mieściła się scena
1933	Wieś przechodzi w ręce Leona Karola Habsburga młodszego syna arcyksięcia Karola Stefana
1945	Dobra w Bestwinie zostają na mocy dekretu o reformie rolnej przejęte przez Skarb Państwa
1947	Powstaje Gminna Biblioteka w Bestwinie
1951	Bestwina jako samodzielna miejscowość zostaje włączona do powiatu bielskiego w województwie katowickim
1959	Zostaje oddana dzieciom bestwińskim nowa szkoła.
1972	Otwarto Gminy Ośrodek Zdrowia
1975	Gmina Bestwina wchodzi w skład gminy Czechowice-Dziedzice
1980	Zostaje reaktywowana Gmina Bestwina i jej urząd rozpoczyna na nowo pracę w pomieszczeniach Zamku.

1981/82	Utworzenie samodzielnej gminy Bestwina ²⁴
---------	--

Kalendarium dziejów wsi Bestwinka

XVII w.	Na 3 łanach kmiecych, w północnej części Bestwiny, powstaje folwark. Ta część wsi otrzymuje nazwę Bestwina Dolna, Bestwinka
1764	Folwark kupuje od Zofii de Zielińskiej, żony Szymona Delipacy, kasztelan biecki Stanisław Ankwicz
PółowaXVIII w.	Budowa dworu
1787	W skład założenia dworskiego wchodzi: dwór, ogród włoski, osobna kuchnia, folwark wraz zabudowaniami, stajnia, spichlerz gumno. Folwark nastawiony jest na gospodarkę rybną i posiada 456 mórg stawów i 55 mórg roli uprawnej. Na terenie wsi w pewnej odległości od dworu znajduje się browar
1789	We wsi zamieszkuje, w 69 domach, 9 kmieci, 4 zagrodników i 53 chałupników. Czynsz opłaca 3 Żydów
1856	Wieś ma 638 mieszkańców
1864	We wsi zamieszkuje 589 osób.
1912	Początki OSP Bestwina
1993	Oddanie do użytku nowej szkoły

Kalendarium dziejów wsi Kaniów

1640	Właścicielami wsi Kaniów zostają Jan Drohojowski i Katarzyna z Mirowa
1672	Wieś kupuje A. Wizemberg na rzecz Andrzeja Nielepca
1708	Zarządcą dóbr jest Franciszek Olszeński

²⁴ Chronologiczny zapis dziejów Bestwiny aut. Waleria Owczarz Muzeum Regionalne im.Ks.Z.Bubaka w Bestwinie (daty: 1947,1959,1972,1980)

1723	Właścicielem zostaje Franciszek de Witowice Schwarzenberg - Czerny
1764	Kaniów przechodzi w ręce wojewody krakowskiego, starosty oświęcimskiego i przedborskiego, Piotra Małachowskiego i jego żony Korduli z Lachockich
1764	Następnie wieś kupuje od nich w tym samym roku kasztelan biecki Stanisław Ankwicz
1811	Nad Młynówką płynącą z Komorowic, Jan Łukowicz stawia młyn
1813	Przez Kaniów i okolicę, przechodzą Wojska Polskie pod dowództwem ks. Józefa Poniatowskiego.
1816	Wieś zostaje włączona do posiadłości arcyksięcia Karola Ludwika Habsburga
1853	W Kaniowie działa szkoła (filia szkoły z Bestwiny)
1873	Folwark należący do arcyksięcia Albrechta Habsburga zostaje wydierżawiony Adolfowi Gaschowi
1876	Parafia w Kaniowie liczy 961 wiernych. W Kaniowie wyróżniane są przysiółki: Kaniów Dankowski i Kaniówek, w których zamieszkuje 176 mieszkańców
1908	Dzierżawcą folwarku jest Henryk Hess
1911	W Kaniowie powstaje prywatna szkoła założona przez nauczyciela Franciszka Wieczorka
Lata 20. XX w.	Powstaje (wybudowany przez Jana Grzybowskiego z Buzonia) obecnie istniejący i użytkowany budynek szkolny - w okresach późniejszych sukcesywnie rozbudowywany
1924	Folwark przechodzi na własność Akademii Umiejętności w Krakowie
1930	Dzierżawcą folwarku zostaje Józef Niemczewski
Lata 60 XX w.	Spółdzielnia Produkcyjna, funkcjonująca w dawnym folwarku, prowadzi hodowlę owiec
1963	Przy kościele Niepokalanego Serca NMP powstaje figura wotywna Matki Boskiej
1988	Budowa i oddanie do użytku obiektu nowego przedszkola

2002	Na terenach rekreacyjnych zostaje ustawiony głaz upamiętniający działalność A. Gascha
------	---

Kalendarium dziejów wsi Janowice

1672	Wieś kupuje Andrzej Wizemberk na rzecz Andrzeja Nielepca
1842	Przy obecnej ul. Janowickiej zostaje wzniesiony krzyż przydrożny
1856	Przy obecnej ul. Janowickiej rodzina Pisarczyków funduje krzyż przydrożny
1857	Przy obecnej ul. Targanickiej z fundacji Papla powstaje figura Chrystusa
1947	Ustawienie kapliczki w miejscu rozformowania oddziału AK przez Władysława Niemczyka (ps. Lis). Usytuowanie jej w pobliżu miejsca potyczki oddziału Bartka (NSZ) z siłami z siłami KBW i UB, ok. 1991r. powstaje tzw. Krzyż partyzancki

25

Charakterystyka krajobrazu kulturowego gminy.

W gminie Bestwina dominuje krajobraz rolniczy z przewagą pól uprawnych, lasów oraz pagórków z których najwyższa jest Magówka. Zabudowa stosunkowo luźna, skupiona jest przede wszystkim wokół głównych ulic oraz dawnych szlaków.

Krajobraz tworzy harmonijną całość z dominantami w postaci m.in. krajobrazu industrialnego od zachodu z widokiem na kominy i zabudowania dawnej cegielni. Od północy główny krajobraz tworzą liczne stawy znajdujące się na terenie sołectwa Kaniów oraz obszary kopalnictwa odkrywkowego. Janowice z kolei to silne zalesienia z panoramą z ul. Janowickiej na gminę Bestwina. W centrum samej Bestwiny dominuje od strony południowo-wschodniej budynek Urzędu Gminy dawniej pałac Habsburgów. Z kolei po północnej stronie nad Bestwiną widoczna jest wieża kościoła. Całość uzupełniają malownicze pejzaże z wyraźnie widocznymi w południowym kierunku beskidami w tle.

²⁵ Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Bestwina na lata 2018-2022 i powołana tam bibliografia opubl. https://bip.bestwina.pl/uploaded_files/cke_1597219377_uchwala-ii-17-2018.pdf s.38-39 dostęp 27.11.2023r.

Mała architektura

W gminie Bestwina zlokalizowanych zostało 31 obiektów małej architektury głównie przydrożnych krzyży, kapliczek, postumentów, w tym 14 w Bestwinie, 1 w Bestwinie, 6 w Janowicach oraz 10 w Kaniowie. Niektóre z nich jak położony przy ul. Malinowej 10 w Kaniowie Krzyż (wpisany także do rejestru zabytków) znajdują się na terenie prywatnym i wymagają nagłej rewitalizacji przeprowadzonej przez uprawnione osoby pod nadzorem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków. Zdecydowana większość zabytków małej architektury, jest jednak w dobrym stanie, co wynika również z faktu, że zostały poddane pracom naprawczym jeszcze przed założeniem gminnej ewidencji zabytków w 2018r.

Zabytki sakralne

Na terenie gminy Bestwina zlokalizowane cztery kościoły po każdym z sołectw przy czym kościół Niepokalanego Serca NMP w Kaniowie jest wpisany do gminnej ewidencji zabytków z kolei Kościół Wniebowzięcia NMP w Bestwinie wraz z wnętrzem wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/724/2020.

Kościół w Bestwinie

Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Bestwinie

Kościół parafialny w Bestwinie to najstarszy obiekt sakralny w gminie. Zlokalizowany jest na wzgórzu przy skrzyżowaniu dróg-ulic Kościelnej i Godynia. Parafia bestwińska powstała prawdopodobnie około 1100 r., jednak nie istnieją żaden dokument potwierdzający tę informację. Pierwsze udokumentowane źródło materiały o istnieniu kościoła i parafii pochodzą z wykazu świętopietrza z lat 1325-1327. Ówczesnym proboszczem był Theodoricus, zaś parafia wchodziła w skład dekanatu oświęcimskiego.

Początkowo kościół był drewniany i w takiej formie przetrwał do wieku XVI. Prawdopodobnie około roku 1575 powstał kościół murowany, choć ostatnio odkryte polichromie znajdujące się wewnątrz świątyni mogą świadczyć o tym, że murowany kościół jest starszy niż do tej pory sądzono. Pierwszym patronem katolickiej świątyni był św. Jakub, zaś od 1632 r. świątyni jest pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.

W XVI wieku kościół przeszedł w ręce wyznawców kalwinizmu. Nagrobny pomnik ówczesnych właścicieli Bestwiny – Stanisława Myszkowskiego, kasztelana oświęcimskiego i wojewody krakowskiego (1520-1570) i jego żony Jadwigi z Tęczyńskich (zm. w 1592 r.) do tej pory znajduje się w bestwińskiej świątyni i stanowi jeden z najcenniejszych jego zabytków.

Kościół rozbudowany został około 1700 roku, kiedy to wzniesiona została wieża fundacji Stanisława Szwarzenberg-Czernego i jego żony Salomei. Ostateczną barokową formę otrzymała po przebudowie, która miała miejsce w latach 1748 – 1764. Budowla na planie prostokąta z węższym trójbocznie zamkniętym prezbiterium.

Kościół w Kaniowie

Kościół w Kaniowie znajduje się w centrum miejscowości przy skrzyżowaniu dróg do Czechowic i Dankowic. Powstał staraniem kaniowskiego rodaka ks. Prał. Antoniego Wieczorka (1806-1882). Budowla o charakterze – neostylowym z elementami neogotyku. Poświęcenie kamienia węgielnego nastąpiło 2 maja 1872 r., zaś 20 sierpnia 1874 r. nowo wybudowana świątynia została poświęcona przez dziekana bialskiego ks. Józefa Choliwkiewicza. W 1873 r. postawiona została plebania. Trzy lata później erygowano parafię pw. Niepokalanego Serca NMP. Jej pierwszym proboszczem mianowany został ks. Wojciech Micherdziński. W 1885 r. założono cmentarz parafialny. Natomiast w 1893 r. na prośbę parafian patronat nad kościołem przejął arcyksiążę Albrecht. W rzeczywistości jednak kolatorem świątyni była gmina Kaniów wspierana finansowo przez ks. Antoniego Wieczorka. Konsekracji kościoła dokonał kard. Jan Puzyna Arcybiskup metropolita krakowski w dniu 11 czerwca 1896 r. Świątynia posiada dzwonnice oraz wieżyczkę sygnaturki. Z lewej strony nawy głównej znajduje się kaplica poświęcona Matce Bożej Najświętszej Pomocy. Od absydy urządzono kaplicę Ogrójca istnienie samodzielnej parafii Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny zostało potwierdzone 7 września 1965 r. dekretem Kurii Metropolitalnej w Krakowie.

Architektura rezydencjonalna, założenia folwarczne, parki

Pałac w Bestwinie

Pałac Habsburgów w Bestwinie, zwany także zamkiem, powstał w latach 1824-1826 z inicjatywy Karola Ludwika Habsburga. W 1815 roku powstał projekt tzw. dworu wiejskiego wykonany przez Floriana Jilga – głównego architekta miasta Cieszyna. Budynek został zaprojektowany w stylu późnoklasycystycznym o kubicznej formie czworoboku. Jest murowany i częściowo podpiwniczony, przykryty wysokimi, spadzistymi dachami wewnątrz posiada kwadratowy dziedziniec. Równocześnie z budową zamku, rozplanowano również jego otoczenie – ogród warzywny i park z dębami szypułkowymi. Pierwotnie zespół pałacowo-parkowy obejmował 4,5 ha. Przez lata pałac był przede wszystkim siedzibą zarządców, mandatariuszy i dzierżawców.

W 1839 r. Bestwina przeszła pod zarząd Dyrekcji Dóbr Żywieckich. Po śmierci Karola Ludwika, posiadaczem majątku został arcyksiążę Albrecht Fryderyk Habsburg, po nim zaś – Leon Karol Habsburg, który zamieszkał w pałacu w 1933 r. Wówczas dwór przeszedł gruntowny remont.

W kwietniu 1939 roku zmarł Leon Karol Habsburg, a jego majątek przeszedł w ręce żony hrabiny Marii-Klothildy von Thuillières. Po wybuchu II wojny światowej dobra bestwińskie zostały zarekwirowane przez Gestapo, które pozwoliło rodzinie pozostać w pałacu. W 1994 r. na wieści o zbliżającej się armii ZSRR, Habsburgowie opuścili Bestwinę i przenieśli się do Wiednia.

Po wojnie pałac został upaństwowiony i stał się siedzibą władz gminnych. Mieściło się w nim również mieszkanie sekretarza gminy, bibliotek (od 1947 r.), ośrodek zdrowia (1954-1974). W pałacu funkcjonowały także przedszkole i gminny ośrodek kultury. Od 1998r. stanowi wyłącznie siedzibę Urzędu Gminy Bestwina.

Park Pałacowy w Bestwinie

Park założony prawdopodobnie w okresie baroku, jako towarzyszący nie istniejącemu „zamkowi” uzyskał swój ostateczny kształt na początku XIX w. Była to kompozycja złożona. Na południe od pałacu rozciągał się wielki, osiowy salon ogrodowy obramowany po bokach gaikami oraz granicznym szpalerem grabowym.

Na zachód od rezydencji, na niższym tarasie, rozciągał się wielki salon ogrodowy zamknięty od zachodu kompleksem budynków (prawdopodobnie gospodarczych). Na zachód i południe zakomponowano w połowie XIX w. park w stylu *beautifull*, z „miękkim” układem alejek i komponowanymi grupami drzew egzotycznych. Egzotyczne singeltony, to głównie sosny wejmutki, mylnie określane w niektórych opracowaniach jako sosny syberyjskie. Na wschód od parku znajdował się folwark pałacowy. Obecnie pozostała jedynie część południowa parku, z częściowo zachowanymi wnętrzami parkowymi. W głównym salonie, na osi pałacu znajduje się obecnie utwardzony plac z kręgiem tanecznym. Na dolnym tarasie, zlokalizowano obecnie boisko sportowe. Drzewostan na bazie siedliskowej składa się w przeważającej części z dębów szypułkowych i lip drobnolistnych o średnicach kwalifikujących je do uznania za pomniki przyrody. Sosny wejmutki nie istnieją. Wartość zabytkowa duża.²⁶

Zabytki archeologiczne.

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 UOZiOnZ zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Zgodnie z kolei z art. 31 ust. 1) pkt. 2 roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego – jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zgodnie z kolei z ust. 2. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych, o których mowa w ust. 1a, ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji, wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny.

²⁶ Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Bestwina na lata 2018-2022 i powołana tam bibliografia opubl. https://bip.bestwina.pl/uploaded_files/cke_1597219377_uchwala-ii-17-2018.pdf s.68 dostęp 5.12.2023r.

W gminie Bestwina głównie w latach 70 ub. wieku w ramach działań krajowych zewidencjonowano 42 stanowiska archeologiczne. Jako jedno z bardziej istotnych należy uznać gródek stożkowaty nr. wpisu A-1207/75. Przedmiotowe stanowiska nigdy nie zostały gruntownie zbadane, poza wydobyciem z nich przede wszystkim szczałkowych fragmentów starej ceramiki, której część znajduje się w Muzeum Regionalnym w Bestwinie oraz Górnośląskim Muzeum w Bytomiu.

Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków przez zabytek ruchomy należy rozumieć rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1. Z kolei za zabytek nieruchomy uznaje się nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1. W pkt. 1 ustawodawca zdefiniował zabytek jako – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Na terenie gminy Bestwina do zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków należy zaliczyć:

- 1) wyposażenie kościoła NMP w Bestwinie (nr wpisu do rejestru zabytków woj. śląskiego A/724/2020) wraz z polichromiami w prezbiterium kościoła (nr wpisu do rejestru zabytków woj. śląskiego. B/372/2018).
- 2) Krzyż cmentarny w Bestwinie (nr wpisu do rejestru zabytków woj. śląskiego B/209/11 z dnia 16.06.2011 r.) oraz Krzyż przydrożny Męka Pańska w Kaniowie przy ul. Malinowej 10 (nr wpisu do rejestru zabytków woj. śląskiego B/36/02 z dnia 30.12.2002 r.)

Dziedzictwo niematerialne

Gmina Bestwina należy do gmin o zdecydowanym i bogatym dziedzictwie kulturowym, którego utrzymywanie i wzmacnianie, realizowane jest na wielu płaszczyznach.

W gminie Bestwina od uchwalenia ostatniego gminnego programu opieki nad zabytkami, powstały ścieżki edukacyjne m.in. Park Miniatur w Bestwinie oraz Pasieka Słowiańska oba - przy Muzeum im. Ks.Zygmunta Bubaka w Bestwinie.

Na terenie gminy działają także placówki, których jednym z priorytetów jest budowanie oraz wzmacnianie dziedzictwa należą do nich Muzeum im. Ks. Zygmunta Bubaka w Bestwinie wraz z galerią „Na prowincji” częścią etnograficzną wraz z zrekonstruowanym wnętrzem dziennej i Pyiknej Izby, a także Gminna Biblioteka Publiczna w Bestwinie.

W ramach działalności twórców ludowych oraz zespołów folklorystycznych należy wymienić: Regionalny Zespół Pieśni i Tańca "Bestwina ", Dziecięcy Zespół Regionalny oraz Marię Kubik – haft, oraz Czesława Kubik – rzeźba. W ramach działań związanych z promocją o ochroną dziedzictwa niematerialnego gminy realizowane są następujące przedsięwzięcia Laski uOzgraj, Święto Karpia Polskiego w Kaniowie, Janowickie Sianokosy, Park Miniatur w Bestwinie ze ścieżką regionalną i pasieką słowiańską, zrekonstruowanie tradycyjnych strojów lachowskich, wydanie folderów od historii po atrakcje turystyczne, publikacji m.in. Zamek w Bestwinie aut.T.Lewczak, Adolf Gasch hodowca z Kaniowa aut.S.Lewczak, Janowiccy Rówieśnicy Niepodległej (koordynatorzy projektu J.Dzik, M.Dziergas, aut.M.Szostak,N.Nycz,P.Góra,opiek.D.Surowiak,K.Dzik), Ocalić od zapomnienia aut. S.Słószarczyk, G.Boboń.

Ocena poziomu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy Bestwina.

Stan zachowania zabytków na terenie gminy można określić jako zróżnicowany. W najlepszym stanie zachował się kościół parafialny pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Bestwinie, który jest sukcesywnie odnawiany i rewitalizowany. W ostatnim czasie, przeprowadzono restaurację nawy głównej wraz z malowidłami na suficie oraz ołtarzy bocznych.

W dniu 30 lipca 2022r. Śląski Wojewódzki konserwator Zabytków na swoim oficjalnym profilu społecznościowym wskazał, że „W tym roku dzięki zaangażowaniu Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Bestwinie oraz przy dofinansowaniu m.in. Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków realizowany jest zakres związany z konserwacją i rekonstrukcją polichromii ściany tęczowej od strony prezbiterium (przedstawienie Matki Bożej z Dzieciątkiem wręczających różańce św. Dominikowi i św. Katarzynie Sieneńskiej) oraz polichromii łuku tęczowego z przedstawieniami Czterech Ewangelistów oraz św. Barbary (?)...

„Polichromia w prezbiterium kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie została wpisana do rejestru zabytków województwa śląskiego pod pozycją B/372/2018.”²⁷.

Odnowieniu i rewitalizacji w 2020 r. uległy schody w pałacu – siedzibie urzędu gminy Bestwina. Ze środków gminy zostały poddane również cztery obiekty małej architektury w postaci krzyży oraz postumentów. Stan pozostałych budynków dworskich i podworskich znajdujących się również w prywatnych rękach można uznać za zróżnicowany, niektóre z pozostałych budynków na terenie gminy od wielu lat niszczeją, co najczęściej związane jest z ich opustoszeniem oraz nieuregulowanym stanem prawnym.

Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.

Gmina Bestwina za zabytki szczególnie istotne uznaje, lokalne zabytki, Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, Pałac Habsburgów oraz kapliczki (obiekty małej architektury) ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

W gminie Bestwina zlokalizowane są następujące zabytki wpisane do rejestru zabytków:

- 1) Kościół Wniebowzięcia NMP w Bestwinie nr A/724/2020
- 2) Pałac z założeniem parkowym w Bestwinie nr A/23/60
- 3) Kamienny krzyż przydrożny Męka Pańska w Kaniowie, przy ul. Malinowej 10 nr B/36/02
- 4) Krzyż cmentarny na tzw. Górnym Cmentarzu w Bestwinie przy ul. Plebańskiej 4 nr B209/11
- 5) Stanowisko archeologiczne - gródek rycerski z okresu średniowiecza - nowożytności w Bestwinie o numerze nr AZP 106-48/24, C/1207/74.

²⁷ <https://pl-pl.facebook.com/people/Wojewódzki-Urząd-Ochrony-Zabytków-w-Katowicach/100068099874315/> dostęp 18.10.2022r. godz. 15:14

Realizacja dotychczasowych założeń programowych programu opieki nad zabytkami przedstawia się następująco.

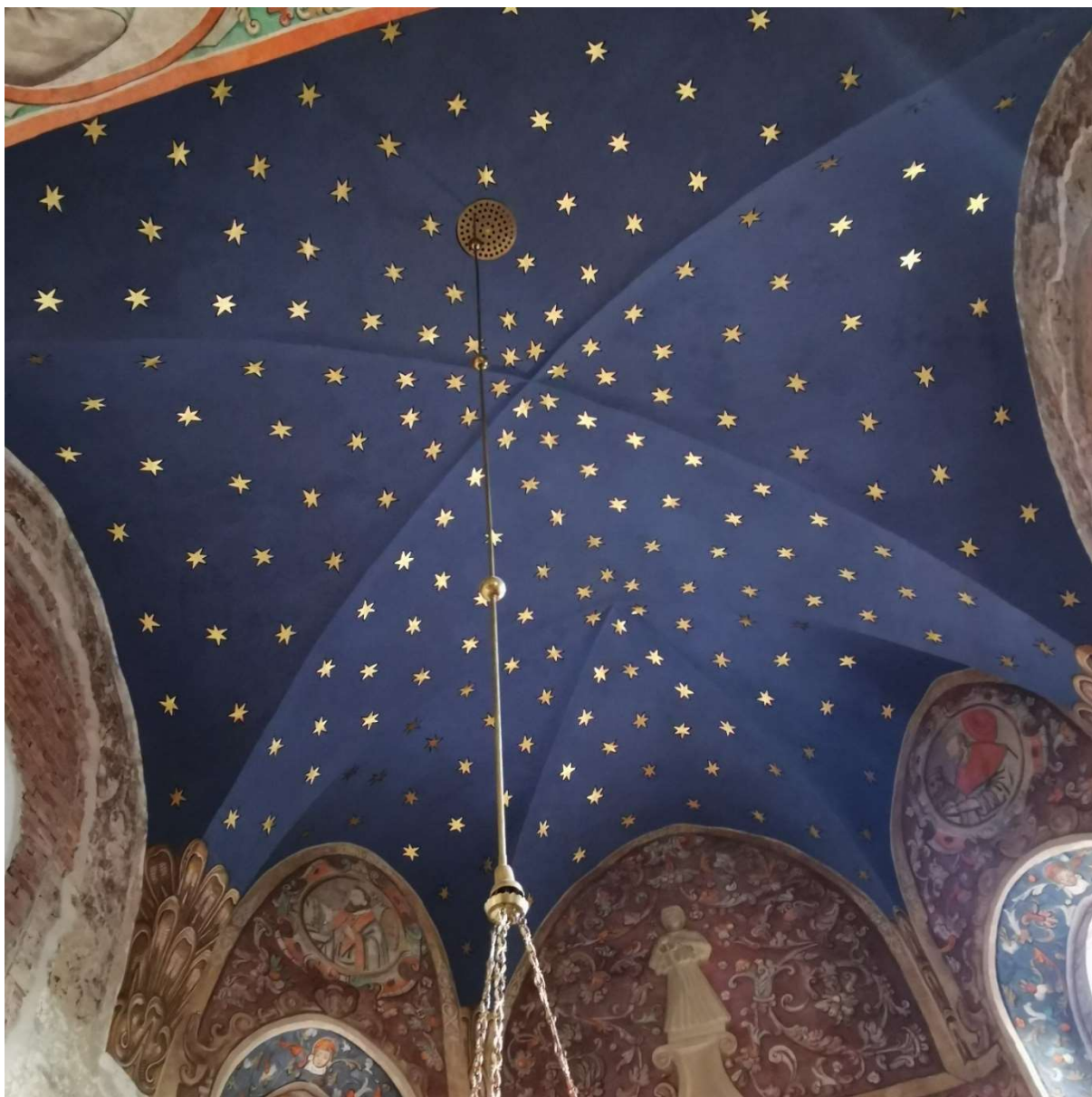
W trakcie obowiązywania programu ze środków własnych gmina Bestwina zrealizowała:

- 1) Kompleksowa renowacja figury św. Jana Nepomucena przy ul. Kościelnej w Bestwinie z 1786r. Wartość zadania 50 000,00 zł. brutto realizowanego wspólnie ze Starostwem w Bielsku-Białej, które przeznaczyło na ten cel 25 000,00 zł. Odbioru prac dokonano w listopadzie 2019r.
- 2) Renowacja i konserwacja kapliczki przydrożnej „Figura Chrystusa na postumencie” w Kaniowie z 1814 roku. Całość zadania to kwota 36 000,00 zł brutto, pokrytego w całości ze środków własnych. Termin finalizacji prac to pierwsza połowa 2021 roku.
- 3) Remont schodów zewnętrznych budynku Urzędu Gminy który jest wpisany do rejestru zabytków pod nr. Rej. 454/56 z 2.11.1956 r. oraz 23/60 z 24.04.1960 r. Całość zadania to kwota 90 000,00 zł, pokrywana w całości ze środków własnych. Termin realizacji to sierpień 2020 r.
- 4) Renowacja Kapliczki przydrożnej Krzyż Męki Pańskiej przy zbiegu ulic Witosa i Młyńskiej w Bestwinie. Całość zadania to kwota 58 700,00 zł brutto, pokrytego w całości ze środków własnych. Termin finalizacji prac to grudzień 2021r.
- 5) Kapliczka św. Michała Archaniola w Bestwinie Całość zadania to kwota 58 500,00 zł brutto, pokrytego w całości ze środków własnych. Termin finalizacji prac to grudzień 2022r.
- 6) Konserwacja zdemolowanego Krzyża przydrożnego w Janowicach przy ul. Janowickiej 344. Termin finalizacji prac to wrzesień 2021r.
- 7) Renowacja elewacji XIX – wiecznego budynku Muzeum Regionalnego im. Ks. Zygmunta Bubaka w Bestwinie jako wyraz troski o materialne dziedzictwo historyczno – kulturowe gminy Bestwina” w muzeum zrealizowano projekt unijny z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW na lata 2014-2020). W ramach zadania wykonano rewitalizację elewację polegającą na wymianie odparzonych tynków , uzupełnieniu sztukaterii, malowaniu fasady oraz wymianie części stolarki

okiennej, wymianie rynien, naprawie kominów, wymianie drzwi wejściowych oraz na przebudowie wejścia i wyjścia na tereny wokół obiektu. Całkowity koszt inwestycji to 144 200 zł., poziom dofinansowania – 40%, beneficjentem jest Gminny Ośrodek Kultury w Bestwinie.

Kościół PW Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Bestwinie

Sklepienie w kościele PW Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Bestwinie nad ołtarzem głównym.

Figura św. Jana Nepomucena, na ul. Kościelnej w Bestwinie po renowacji.

„Figura Chrystusa na postumencie” z 1814 r. Figura stoi u zbiegu ulic Stefana Kóski i Walentego Furczyka w Kaniowie, po renowacji.

Krzyż Kamienny Przydrożny Nikłówka druga poł. XIX w. po usunięciu śladów dewastacji w 2020r.

Krzyż kamienny połowa XIX w. przy ul. Witosza 173 w Bestwinie

Figura św. Michała Archanioła w Bestwinie koniec XVIII w. stan na listopad 2022r. (przed rozpoczęciem prac renowacyjnych)

Figura św. Michała Archanioła w Bestwinie stan na maj 2023r. (po zakończeniu prac)

Budynek Muzeum Regionalnego im. Ks.Z.Bubaka w Bestwinie po renowacji elewacji.

Wybrane zabytki wymagające remontu.

Kaplica cmentarna na cmentarzu w Kaniowie

Krzyż Męki Pańskiej w Kaniowie przy ul. Malinowej 10

Budynek mieszkalno-gospodarczy ul. Janowicka 151 Janowice

Krzyż kamienny przydrożny z płaskorzeźbą Matki Boskiej Bolesnej, skrzyżowanie ulic W.Witosa/Podpolec 1 w Kaniowie

W zakresie pozytywnych aspektów wskazać należy na następujące okoliczności i sposób wykonania dotychczasowych założeń programowych. W ramach programu opieki nad zabytkami realizowano następujące zadania.

Priorytet I: Lokalne dziedzictwo kulturowe ochrona oraz administracja

Kierunek działań: Przeciwdziałanie i zapobieganie degradacji oraz dewastacji gminnych zabytków Systematyczne działania w celu rewitalizacji i konserwacji gminnych zabytków

- 1) Kompleksowa renowacja figury św. Jana Nepomucena przy ul. Kościelnej w Bestwinie z 1786r. Wartość zadania 50 000,00 zł. brutto realizowanego wspólnie ze Starostwem w Bielsku-Białej, które przeznaczyło na ten cel 25 000,00 zł. Odbioru prac dokonano w listopadzie 2019r.
- 2) Renowacja i konserwacja kapliczki przydrożnej „Figura Chrystusa na postumencie” w Kaniowie z 1814 roku. Całość zadania to kwota 36 000,00 zł brutto, pokrytego w całości ze środków własnych. Termin finalizacji prac to pierwsza połowa 2021 roku.
- 3) Remont schodów zewnętrznych budynku Urzędu Gminy który jest wpisany do rejestru zabytków pod nr. Rej. 454/56 z 2.11.1956 r. oraz 23/60 z 24.04.1960 r. Całość zadania to kwota 90 000,00 zł, pokrywana w całości ze środków własnych. Termin realizacji to sierpień 2020 r.
- 4) Renowacja Kapliczki przydrożnej Krzyż Męki Pańskiej przy zbiegu ulic Witosa i Młyńskiej w Bestwinie. Całość zadania to kwota 58 700,00 zł brutto, pokrytego w całości ze środków własnych. Termin finalizacji prac to grudzień 2021r.
- 5) Kapliczka Michała Archaniola w Bestwinie Całość zadania to kwota 58 500,00 zł brutto, pokrytego w całości ze środków własnych. Termin finalizacji prac to grudzień 2022r.
- 6) Konserwacja zdemolowanego Krzyża przydrożnego w Janowicach przy ul. Janowickiej 344. Termin finalizacji prac to wrzesień 2021r.
- 7) Renowacja elewacji XIX – wiecznego budynku Muzeum Regionalnego im. Ks. Zygmunta Bubaka w Bestwinie jako wyraz troski o materialne dziedzictwo historyczno – kulturowe gminy Bestwina” w muzeum zrealizowano projekt unijny z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW na lata 2014-2020). W ramach zadania wykonano rewitalizację elewację polegającą na wymianie odparzonych tynków , uzupełnieniu sztukaterii, malowaniu fasady oraz wymianie części stolarki okiennej, wymianie rynien, naprawie kominów, wymianie drzwi wejściowych oraz na przebudowie wejścia i wyjścia na tereny wokół obiektu. Całkowity koszt inwestycji to 144 200 zł., poziom dofinansowania – 40%, beneficjentem jest Gminny Ośrodek Kultury w Bestwinie.

Oprócz powyższego na terenie gminy Bestwina były prowadzone również inne zadania z zakresu ochrony zabytków m.in.:

- 8) Parafia Rzymskokatolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w 2019r., na zadanie pn. „wykonanie konserwacji technicznej i estetycznej polichromii w prezbiterium kościoła, zgodnie z załącznikiem graficznym” uzyskała od Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z siedzibą w Katowicach kwotę 100 000,00 zł przy koszcie kwalifikowanym prac 143 559,00 zł.
- 9) W 2020 Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków z siedzibą w Katowicach przyznał w 2020 roku dotację na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków kościoła parafii Rzymskokatolickiej pw. Wniebowzięcia NMP z siedzibą w Bestwinie w wysokości 120 000,00 zł na wykonanie konserwacji technicznej renesansowych tynków i polichromii na sklepieniu absydy i prezbiterium kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie, zgodnie z załącznikiem graficznym.
- 10) Parafia Rzymskokatolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w 2019r., w ramach otwartego konkursu na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa śląskiego uzyskała 32 000,00zł na zadanie Prace konserwatorskie w prezbiterium kościoła p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Bestwinie - kontynuacja techniczna i estetyczna renesansowych polichromii i tynków - kontynuacja prac
- 11) Parafia Rzymskokatolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w 2020r., w ramach otwartego konkursu na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa śląskiego uzyskała 40 000,00zł na zadanie Prace konserwatorskie w prezbiterium kościoła p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Bestwinie - kontynuacja techniczna i estetyczna renesansowych polichromii i tynków - kontynuacja prac
- 12) Renowacja krzyża nagrobnego arcyksięcia Leona Karol Habsburga. Całość zadania to kwota 4000,00zł pokryta w całości ze środków własnych.

Priorytet II: Ochrona, Dokumentacja Lokalnego Dziedzictwa

Ochrona lokalnego dziedzictwa

- I. Park Miniatur w Bestwinie przy Muzeum im. Ks. Zygmunta Bubaka w Bestwinie
Inwestycja dofinansowana ze środków Unii Europejskiej (Europejski Fundusz Morski i Rybacki, Program Operacyjny „Rybacko i Morze”) obejmująca makiety pałacu Habsburgów, jak również makiety czterech kościołów: w Bestwinie, Bestwince, Janowicach i w Kaniowie. „Park Miniatur w Bestwinie infrastruktura budująca ofertę turystyczną przez upowszechnianie dziedzictwa kulturowego rybołówstwa i akwakultury obszaru LSR”. Całkowita wartość zadania to 476 010 tys. zł., dofinansowanie wyniosło 245 194 zł. Termin realizacji to listopad 2019r.
- II. Projekt Gminnego Ośrodka Kultury „Modernizacja i uatrakcyjnienie Pasieki Słowiańskiej” laureat konkursu „Tu mieszkam, tu zmieniam” V edycja Konkursu „Tu mieszkam, tu zmieniam”, organizowanego przez Fundację Santander. Modernizacja i uatrakcyjnienie Pasieki Słowiańskiej ma na celu zagospodarowanie lokalnej przestrzeni publicznej poprzez poprawę jej funkcjonalności i atrakcyjności. Projekt zakłada wzbogacenie Pasieki Słowiańskiej znajdującej się przy Muzeum Regionalnym w Bestwinie o ścieżkę dydaktyczną w postaci plansz edukacyjnych na stelażach wraz z odtworzeniem kapliczki patrona pszczelarzy św. Ambrożego. Całość zadania to 15 000 zł z czego wartość grantu wyniosła 10 000zł, 5000zł to wkład własny. Termin realizacji to maj 2020r.
- III. Folder „Od historii po atrakcje turystyczne” zawierający teksty; Z kart historii gminy Bestwina, Gospodarka rybacka na terenie gminy Bestwina, Od Sekcji Wędkarskiej do Stowarzyszenia Wędkarskiego „Kaniowski Karp Królewski” im. Adolfa Gascha, Ochrona środowiska, gospodarka, rekreacja, sport, Kultura, edukacja, bezpieczeństwo. Projekt finansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach działania „Realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność” w ramach Priorytetu 4 „Zwiększenie zatrudnienia i spójności terytorialnej”, objętego Programem Operacyjnym „Rybacko i Morze 2014 – 2020”. Całkowita wartość zadania **29 200,20 zł Dofinansowanie ze środków zewnętrznych w tym Unii Europejskiej, w ramach EFMR: 23 330,00 zł** Termin realizacji to grudzień 2018r.

- IV. Kartonowy model do sklejania Zamku w Bestwinie (Pałacu Habsburgów) skala 1:150 Projekt finansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach działania „Realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność” w ramach Priorytetu 4 „Zwiększenie zatrudnienia i spójności terytorialnej”, objętego Programem Operacyjnym „Rybnactwo i Morze 2014 – 2020”. Całkowita wartość zadania jak w pkt. III Termin realizacji to jak w pkt. III.
- V. W gminie Bestwina prowadzony jest również coroczny monit zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, w celu przede wszystkim jej aktualizacji.
- VI. W trakcie obowiązywania programu przyjęto nowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący swymi zapisami ochronę zabytków poprzez:
 - a) Uchwałę Rady Gminy Bestwina nr XI/69/2019 z dnia 26.09.2019r., dla 2 obszarów sołectwa Kaniów,
 - b) Uchwałę Rady Gminy Bestwina nr XV/105/2019 z dnia 16.12.2019r., dla sołectwa Bestwinka,
 - c) Uchwałę Rady Gminy Bestwina nr XVII/119/2020 z dnia 20.02.2020r., dla sołectwa Janowice,
 - d) Uchwałę Rady Gminy Bestwina nr XVII/120/2020 z dnia 20.02.2020r., dla sołectwa Kaniów,
 - e) Uchwałę Rady Gminy Bestwina nr XVIII/131/2020 z dnia 30.03.2020r., dla sołectwa Bestwina.

Priorytet III: Budowanie oraz wzmacnianie krajobrazu kulturowego

Stały nadzór nad lokalnym zasobem zabytków

Nowe otwarcie w dostępie do informacji o lokalnym dziedzictwie gminy

Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

- I. Powstanie nowego portalu przestrzennego Gminy Bestwina pod adresem <http://www.bestwina.e-mpzp.pl>. Na portalu można zapoznać się z obecnie obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Bestwina,
- II. Artykuł prasowy w Gminnym Magazynie nr 2/2019 XXI (200) dotyczący Gminnej Ewidencji Zabytków oraz sposobów pozyskiwania dotacji,

- III. Gminna Gra Terenowa inicjatywa dla młodzieży polegająca na zgłębianiu wiedzy z zakresu lokalnej historii, kultury, oraz tradycji. W roku 2019 miała ona miejsce w Janowicach,
- IV. Zajęcia w GOK w Bestwinie dla dzieci w wieku szkolnym w Ferie styczeń 2019 warsztaty etnologiczne „Opowiadamy o świecie – zima”, oraz „Opowiadamy o świecie – lato”,
- V. Ferie w Muzeum Regionalnym im. Ks. Z. Bubaka w Bestwinie w 2019r., pn. „Swojskie ferie”,
- VI. XIV Rodzinny Janowicki Rajd Rowerowy 8 czerwca 2019r., organizowany przez Dyrektora wraz z Radą Rodziców Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Janowicach,
- VII. Promocja Kalendarza Beskidzkiego 11 marca 2019r., połączona z prelekcją oraz otwarciem wystawy „Janowiccy i bestwińscy rówieśnicy Niepodległej” organizowana przez Muzeum im. Ks. Z.Bubaka w Bestwinie, oraz promocja Kalendarza Beskidzkiego 13 lutego 2020r.,
- VIII. Prelekcja Władysława Pawła Klisia „Polscy Habsburgowie” 25 maja 2019r. sala widowiskowa Gminnego Ośrodka Kultury w Bestwinie,
- IX. II Janowickie Sianokosy 6 Lipca 2019r., Turniej Sołectw Gminy Bestwina - propagowanie lokalnej kultury, historii i tradycji²⁸

²⁸ Sprawozdanie z realizacji programu opieki nad zabytkami Gminy Bestwina za okres 2018-2020

Analiza SWOT

Analiza SWOT jest metodyką określającą podział na mocne i słabe strony danego zadania przy uwzględnieniu szans oraz zagrożeń co wzmacnia jej skuteczność i czyni ją przydatną.

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none">✓ Zróżnicowana i duża ilość zabytków o różnej funkcji przez domy mieszkalne, zespoły sakralne oraz dworskie i folwarczne, po obiekty małej architektury oraz przemysł✓ satysfakcjonujący stan zespołów sakralnych,✓ systematyczność w odnawianiu kapliczek, postumentów oraz krzyży będących obiektami małej architektury,✓ Bogata i zróżnicowana oferta kulturalna, w tym funkcjonowanie Muzeum im. Ks.Zygmunta Bubaka	<ul style="list-style-type: none">✓ Niewystarczający poziom zaangażowania mieszkańców jako właścicieli zabytków w sprawy ochrony zabytków, a także dziedzictwa kulturalnego✓ Brak dofinansowań na prace przy obiektach prywatnych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków✓ ustanie badań archeologicznych✓ brak monografii lub innej pozycji traktującej kompleksowo o historii Bestwiny w tym jej zabytków,✓ słabe oznaczenie zabytkowych budynków, niewystarczające oznaczenie i opisanie ciekawych obiektów historycznych,
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none">✓ Korzystanie ze wsparcia Lokalnej Grupy Działania Ziemia Bielska,✓ Korzystanie ze dofinansowania i środków zewnętrznych,✓ Rozwój i wspieranie lokalnego dziedzictwa oraz ochrony zabytków,	<ul style="list-style-type: none">✓ Podejmowanie działań i prac bez uzgodnień konserwatorskich prowadząc do zniszczenia lub dewastacji zabytków,✓ Niski poziom świadomości w zakresie potrzeby ochrony zabytków✓ Brak współdziałania przy renowacji zabytków z wojewódzkim konserwatorem zabytków,

Priorytety i cele Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bestwina

Zasadniczo niniejszy program stanowi kontynuację poprzedniego programu na lata 2018-2022. W tym zakresie koniecznym jest wzmacnianie i zachęcanie właścicieli oraz posiadaczy zabytków, do nieustannego polepszania stanu zabytków, a budowanie wzrostu społecznej świadomości w zakresie potrzeby ich ochrony. W ramach dotychczasowych działań podjęto szereg inicjatyw i działań w zakresie promocji istniejących zabytków gminy. Podstawę sporządzenia niniejszego programu stanowią dotychczasowe dokumenty, w tym gminna ewidencja zabytków, gminny program opieki nad zabytkami na lata 2018-22, oraz programy i akty prawne wymienione we wcześniejszych rozdziałach. Sytuacja rynkowa i gospodarcza kraju, a także samorządu, wydarzenia ostatnich lat, w tym pandemia Covid-19 nie pozostają bez wpływu na realizację założeń budżetowych gminy.

Program ma na celu, w szczególności:

- powstrzymanie destrukcji zabytków,
- rewitalizację zabytków,
- promocję oraz podkreślanie wartości zabytków, a także krajobrazu kulturowego,
- włączenie ochrony zabytków, w istniejących i mających powstać w przyszłości dokumentów oraz aktów obowiązujących na terenie gminy,
- wypracowywanie metod współpracy z właścicielami oraz posiadaczami zabytków, a także organizacjami i stowarzyszeniami, których celami statutowymi jest ochrona zabytków, oraz ich promocja,
- uatrakcyjnianie zabytków w tym wzmacnianie pozytywnego przekazu budującego wartość zabytków.

Priorytety przyjęte w programie opieki nad zabytkami gminy Bestwina na lata 2023-2027 zostały zrewidowane na podstawie dotychczas obowiązującego programu w tym sprawozdania z jego wykonania.

Priorytety

W ramach przyjętego programu wyodrębniono następujące priorytety:

- ✓ **Priorytet nr 1**
Ochrona i zarządzanie lokalnym dziedzictwem kulturowym
- ✓ **Priorytet nr 2**
Utrwalanie lokalnego krajobrazu kulturowego
- ✓ **Priorytet nr 3**
Promowanie lokalnego krajobrazu kulturowego

Na podstawie powyższych priorytetów przyjęto następujące kierunki działań oraz założenia

Priorytet I: Ochrona i zarządzanie lokalnym dziedzictwem kulturowym			
Kierunki działań	Założenia	Podmiot odpowiedzialny	Przykłady finansowania
Zapobieganie niszczeniu gminnych zabytków Regularne dbanie o stan gminnych zabytków	<ul style="list-style-type: none"> - rewitalizacja oraz poprawa stanu zabytków będących własnością lub w posiadaniu także w przypadku posiadania innego tytułu prawnego przez Gminę Bestwiną; - rewitalizacja przynajmniej jednego obiektu małej architektury rocznie, do którego gmina posiada tytuł prawny; - wnioskowanie o środki zewnętrzne na poprawę stanu zachowania zabytków; -Współpraca z właścicielami/posiadaczami zabytków, - pogłębianie wiedzy i świadomości z zakresu 	Gmina Bestwiną; Jednostki Organizacyjne Gminne;	Budżet Gminy, Budżet Powiatu, Subwencje ogólne, szczególne

	<p>ochrony zabytków,</p> <ul style="list-style-type: none"> - stały nadzór nad realizacją niniejszego programu oraz istniejącego stanu Gminnej Ewidencji Zabytków - założenia budżetowe zawierające środki na ochronę zabytków - organizacja wydarzeń promujących ochronę zabytków 		
--	---	--	--

Priorytet II: Utrwalanie lokalnego krajobrazu kulturowego			
Kierunki działań	Założenia	Podmiot odpowiedzialny	finansowanie
<p>Rozwój gminy z uwzględnieniem potrzeby ochrony istniejących zabytków oraz ich ochrony</p> <p>Ochrona historycznych układów i założeń</p>	<ul style="list-style-type: none"> - respektowanie ochrony zabytków przewidzianych aktami prawa miejscowego w tym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego Gminy; - egzekwowanie zapisów strategii rozwoju Gminy Bestwina w szczególności w zakresie rozwoju 	<p>Gmina Bestwina;</p> <p>Jednostki Gminne;</p>	<p>Budżet Gminy, Budżet Powiatu, Subwencje ogólne, szczególne</p>

	<p>kultury oraz lokalnego dziedzictwa, - współdziałanie z organizacjami, instytucjami do których zadań należy ochrona zabytków oraz ich propagowanie - W roku szkolnym 2023/24 planowane jest otwarcie w Kaniowie w dawnym domu gromadzkim do niedawna bibliotece oddziału zamiejscowego Muzeum Regionalnego im. Ks.Z.Bubaka w Bestwinie. W ramach działalności oddziału przewidywana jest stała wystawa etnograficzna „kultura materialna wsi” warsztaty etnograficzne dla dzieci ze szkół z gminy Bestwina, w tym Zespołu</p>		
--	---	--	--

	Szkolno-Przedszkolnego Szkoły Podstawowej w Kaniowie.		
--	---	--	--

Priorytet III: Promowanie lokalnego krajobrazu kulturowego			
Kierunki działań	Założenia	Podmiot odpowiedzialny	finansowanie
Stały nadzór nad lokalnym zasobem zabytków Rozwój wiedzy i jej dostępność o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystanie potencjału zabytków w promowaniu Gminy Bestwina, - Organizacja wydarzeń, związanych z lokalnym dziedzictwem oraz propagowaniem ochrony zabytków - budowanie możliwości i pola do współpracy z organizacjami, instytucjami, a także twórcami w zakresie promocji dziedzictwa lokalnego. - Promocja lokalnego dziedzictwa niematerialnego – kultura duchowa regionalno-edukacyjna. 	Gmina Bestwina; Jednostki Gminne;	Budżet Gminy, Budżet Powiatu, Subwencje ogólne, szczególne

	<ul style="list-style-type: none"> - Kontynuacja odtworzenia stroju laskiego. - Współpraca z Lokalną Grupą Działania Ziemia Bielska oraz Lokalną Grupą Rybacką Bielska Kraina w ramach promocji Bestwiński Karp Królewski oraz produktu Kaniowski Kołocz - planowane dalsze publikacje związane z kulturą i historią ludową i organizacjami społeczno-kulturalnymi w tym dotyczące KGW Janowice, organizacji harcerskich oraz Związku Młodzieży Wiejskiej 		
--	--	--	--

Realizacja Programu.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podmiotem przyjmującym program jest gmina Bestwina. Z wykonania programu co dwa lata Wójt gminy składa radzie gminy sprawozdanie, które dokumentuje wykonanie programu.

W ramach dostępnych instrumentów gminie przysługują następujące instrumenty wykonania programu:

- ✓ **instrumenty prawne** – wynikające z obowiązujących przepisów w szczególności ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawy o samorządzie gminnym, aktów wykonawczych oraz aktów prawa miejscowego w tym zapisów miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
- ✓ **instrumenty finansowe** – zapewniające finansowanie prac rewitalizacyjnych, konserwatorskich, w tym realizacja zadań przy wykorzystaniu środków zewnętrznych pochodzących z innych jednostek samorządowych, skarbu państwa, a także gdy to możliwe funduszy europejskich,
- ✓ **instrumenty kontrolne** – monit zabytków lokalnych, aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, sporządzanie sprawozdań z realizacji programu ochrony zabytków, współpraca ze śląskim wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- ✓ **instrumenty społeczne** – dotyczące współpracy i nadzoru ze strony czynnika społecznego nad realizacją i wykonaniem programu opieki nad zabytkami, a także realizacją zadań z zakresu upowszechniania ochrony zabytków oraz dziedzictwa kulturalnego.

Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

W ramach realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami co dwa lata wójt będzie przedkładał radzie gminny sprawozdanie z jego wykonania, które będzie podlegało absolutorium.

Ocena realizacji programu będzie następować według niżej wymienionych kryteriów:

- a) sprawozdanie z wykonanych inwestycji oraz poczynionych nakładów na zabytki przez gminę,
- b) Stały monitoring gminnej ewidencji zabytków, przy uwzględnieniu priorytetów oraz kierunków renowacji zabytków będących własnością rady gminy,
- c) sprawozdanie z realizacji zadań w zakresie tworzenia oraz popularyzowania krajobrazu kulturowego oraz lokalnych zabytków.

Wstępnie przewiduję się przyjęcie dwóch sprawozdań w okresie obowiązywania niniejszego programu.

Źródła finansowania Programu

Oprócz wyznaczenia celów programu, koniecznym jest zapewnienie finansowania pozwalającego na jego realizację. W ostatnim czasie utrzymuje się tendencja warunkująca możliwości ubiegania się o dotację na wykonanie prac od spełnienia wymogu wpisania do rejestru²⁹. W gminie Bestwina istnieje obecnie pięć obiektów które są wpisane do rejestru zabytków. Pozostałe zabytki są wpisane do gminnej oraz wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zasadniczo więc, finansowanie i realizacja programu opierać się będzie na budżecie własnym gminy, ewentualnym wsparciu innych jednostek samorządu terytorialnego czy też starostwa powiatowego reprezentującego Skarb Państwa jak było to w przypadku postumentu św. Nepomucena na ul. Kościelnej w Bestwinie

Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bestwina na lata 2023-2027

Gmina Bestwina od 2019r. sukcesywnie każdego roku, ze środków własnych podejmuje się odnowienia przynajmniej jednego obiektu małej architektury, którego gmina jest właścicielem lub posiada do niego inny tytuł prawny. Dotychczas zrewitalizowane zostały cztery obiekty.

Zgodnie z art. 4 ustawy o ochronie zabytków Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

²⁹ <http://wkz.katowice.pl/strony/formularze/dotacje-i-refundacje> dostęp 3.10.2022 godz. 12:11

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska

Zgodnie z art. 5 Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Zgodnie z wyżej wymienionym przepisem podmiotem odpowiedzialnym za utrzymanie zabytku w należyтым stanie jest nie tylko właściciel, którym może być osoba fizyczna, osoba prawna, a także jednostka nieposiadająca zdolności prawnej, ale także posiadacz, a więc każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytków.

W zakresie zadań związanych z realizacją ochrony zabytków będących własnością lub będących w posiadaniu gminy wskazać należy, że te zasadniczo zaliczyć można do zadań własnych.

Przedmiotowy rozdział traktuję o niektórych możliwościach w zakresie pozyskiwania dodatkowych źródeł pozabudżetowych gminy. Wskazać jednak należy, że znaczna część ze środków zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego.

W ramach istniejących źródeł wymienić można m.in.

- a) dotacje celowe Gminy Bestwina,
- b) dotacje celowe z budżetu Powiatu Bielskiego,
- c) dotacje celowe z budżetu Województwa Śląskiego,
- d) środki z budżetu Śląskiego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego,
- e) dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- f) środki z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- g) dotacje z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- h) dotacje z Funduszu Kościelnego.

W ramach unijnych środków wymienić można:

- a) Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego – Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego
- b) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – Program „Leader”
- c) Europejski Fundusz Morski i Rybacki – Programu Operacyjnego Rybactwo i Morze na lata 2014-2020

Zgodnie z art. 77. Dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15; 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Zgodnie z art. 78. 1. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

2. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

3. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. 4. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 1–3. 5. Dotacja, o której mowa w art. 74 ust. 2, jest udzielana we wnioskowanej wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich.

Dotacje z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W ramach konkursów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego można ubiegać się o następujące środki w ramach następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO

oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);

3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).³⁰

2. Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego – Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego

Zgodnie z decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej z dnia 5.12.2022 r. zatwierdzono program „Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027” do wsparcia z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus i Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji w ramach celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu” dla regionu Śląskiego w Polsce. Maksymalną kwotę wsparcia dla programu ustalono na 5 139 119 473 EUR³¹.

W programie Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027, w celu szczegółowym RSO4.6. pn. Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych (EFRR) zapisano W zakresie dziedzictwa kulturowego interwencja zostanie skierowana na obiekty o znaczeniu regionalnym, które przyczynią się do tworzenia, adaptacji, dostosowania budynków i przestrzeni (otoczenia) do realizacji oferty kulturalno –

³⁰ <https://www.gov.pl/web/kultura/ochrona-zabytkow4> dostęp 29.11.2022 g. 14:57

³¹ https://rpo.slaskie.pl/czytaj/fesl_2021_2027_otwarcie. dostęp 12.12.2022r. g. 09:57

edukacyjnej. Wsparcie obejmować będzie rozwój infrastruktury kultury, w tym zabytkowej, renowację i zabezpieczenie obiektów zabytkowych, wyposażenie obiektów, w celu tworzenia warunków sprzyjających otwartemu, nieograniczonemu, integracyjnemu i świadomemu uczestnictwu w kulturze. Wsparte obiekty powinny być wpisane do rejestru zabytków prowadzonego przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, bądź powinny to być obiekty o dużym potencjale sieciowania tj. rozwoju istniejących szlaków kultury i dziedzictwa kulturowego, jak również tereny i obiekty unikatowe, o szczególnym znaczeniu dla regionu np. Park Śląski.³²

Dotychczas RPO WSL był jednym z kluczowych źródeł finansujących ochronę dziedzictwa kulturowego. W latach 2014-2020 projekty związane z ochroną zabytków były realizowane w ramach kilku priorytetów m.in. priorytetu V – „Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów” oraz priorytetu X – „Rewitalizacja oraz infrastruktura społeczna i zdrowotna”. W ramach środków rozdysponowanych w latach 2014-2020 w gminie Bestwina została dofinansowana: - Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie w ramach zadania Zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego Śląska poprzez wykonanie prac budowlano-konserwatorskich w Kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Bestwinie.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – Program „Leader”

Stowarzyszenie LGD „Ziemia Bielska” działa w oparciu o m.in. Lokalną Strategię Rozwoju na lata 2016-2023. W celu szczegółowym C2.2. pn. Ochrona materialnego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz społecznoekonomiczne wykorzystanie walorów krajobrazowych i architektonicznych obszaru zapisano „budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury służącej zachowaniu dziedzictwa lokalnego (np.muzea, izby pamięci i tradycji, itp.) / budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury społecznokulturalnej / renowacja obiektów zabytkowych, sakralnych, pomników i miejsc pamięci / zakup eksponatów z zakresu dziedzictwa lokalnego / prace konserwatorskie lub restauratorskie w substancjach zabytkowych”³³ . Obecnie trwają konsultacje w przedmiocie tzw. trzeciego rozdania

³² https://rpo.slaskie.pl/czytaj/nowy_projekt_fe_sl_2021_2027_18112022 dostęp 12.12.2022r. g. 11:12

³³ <https://ziemiabielska.pl/download/lsr042022b.pdf> s. 47. dostęp 12.12.2022r. g. 09:39

na lata 2023-2027 w ramach, którego jednym z proponowanych obszarów jest również obszar dziedzictwa lokalnego w rozwoju gospodarczym.

Europejski Fundusz Morski i Rybacki – Programu Operacyjnego Rybactwo i Morze na lata 2014-2020

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Rybacka Bielska Kraina za swoim pośrednictwem przyjmuje i rozpoznaje wnioski realizujące Lokalną Strategię Rozwoju finansowaną ze środków Programu Operacyjnego „Rybactwo i Morze 2014–2020”. W ramach dotychczasowych działań stowarzyszenie zrzeszające pięć gmin, (Bestwina, Czechowice-Dziedzice, Jaworze, Jasienica, oraz Wilamowice), a także Powiat Bielski, organizacje pozarządowe związane z rybactwem, oraz przedsiębiorców, rozpoznawało szereg projektów związanych z rybołóstwem oraz aktywizacją społeczności lokalnej, w tym promocją dziedzictwa kulturowego. W ramach dotychczasowej działalności stowarzyszenia powstał m.in. Park miniatur przy Muzeum Regionalnym im. Ks. Z.Bubaka w Bestwinie. W ramach ostatniego naboru zainteresowane podmioty mogły składać wnioski w kategorii P. 2.2.1 Tworzenie i rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (cel ogólny nr 2: Poprawa harmonii społecznej oraz warunków życia mieszkańców, cel szczegółowy nr 2.2: Wykorzystanie potencjału turystycznego Bielskiej Krainy) zgodnie z § 2 pkt 4 rozporządzenia Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 6 września 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania, wypłaty i zwrotu pomocy finansowej na realizację operacji w ramach działań wsparcie przygotowawcze i realizacja lokalnych strategii rozwoju kierowanych przez społeczność, w tym koszty bieżące i aktywizacja, objętych Priorytetem 4. Zwiększenie zatrudnienia i spójności terytorialnej, zawartym w Programie Operacyjnym „Rybactwo i Morze”- propagowanie dobrostanu społecznego i dziedzictwa kulturowego na obszarach rybackich i obszarach akwakultury, w tym dziedzictwa kulturowego rybołóstwa i akwakultury oraz morskiego dziedzictwa kulturowego³⁴ więcej informacji na www.bielskakraina.pl.

³⁴ <https://www.bielskakraina.pl/aktualne-nabory-wnioskow/art-ogloszenie-o-naborze-nr-3-2022-tworzenie-i-rozwoj-infrastruktury-turystycznej-i-rekreacyjnej>, 159 dostęp 12.12.2022r. g. 11:56

Rządowy Program Odbudowy Zabytków.

W ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków właściciele obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Bestwina mogli wnioskować o udzielenie dotacji w trybie konkursowym na wykonanie w tych obiektach prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

W ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków przyznano z terenu gminy dotacje na zadania:

1) Remont wieży kościoła pw. Niepokalanego Serca NMP w Kaniowie kwota dofinansowania 392 000,00 zł 2) Remont zabytkowego Pałacu Habsburgów w Bestwinie - etap I kwota dofinansowania 500 000,00 zł. Z kolei w ramach II etapu naboru przyznano na Prace konserwatorskie w prezbiterium kościoła p.w. Wniebowzięcia N.M.P. w Bestwinie kwotę 375 000,00 zł.

**Wykaz Obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji
Gminy Bestwina stan na XI 2023**

Obiekt KUBATURA	Adres
Budynek mieszkalny	Bestwina Bialska 47
Budynek mieszkalny	Bestwina Gospodarska 16
Budynek mieszkalny	Bestwina Gospodarska 42
Budynek mieszkalny	Bestwina Górska 28
Budynek mieszkalny	Bestwina Gen.Józefa Hallera 21
Budynek mieszkalny	Bestwina Gen.Józefa Hallera 29
Budynek mieszkalny	Bestwina Gen.Józefa Hallera 43 (był nr 41)
Budynek mieszkalny	Bestwina Gen.Józefa Hallera 53 i 55 (był nr 53)
Budynek usługowy d. nr 12 sklep, murowany	Bestwina Janowicka 2
Budynek mieszkalny d. nr 83, murowany	Bestwina Kościelna 28 (był nr 26- 28)
Budynek mieszkalny	Bestwina Kościelna 34
Budynek mieszkalny d. nr 77, murowany	Bestwina Kościelna 36
Budynek mieszkalny d. nr 320 murowany	Bestwina Kościelna 38
Budynek użyteczności publicznej-wielofunkcyjny d.budynek mieszkalny	Bestwina Kościelna 57
Budynek mieszkalny chałupa (po remoncie)	Bestwina Krakowska 48
Budynek mieszkalny	Bestwina Krakowska 51
Dawny pałac -ob. Urząd Gminy	Bestwina Krakowska 111
Dawna karczma i gorzelnia d. nr 108, murowany	Bestwina Krakowska 116
Budynek mieszkalny	Bestwina Krakowska 118
Dawna zarządcówka - ob. Budynek mieszkalny	Bestwina Krakowska 119
Zespół zabudowy folwarcznej - ob. budynek mieszkalny	Bestwina Krakowska 121
Budynek mieszkalno-gospodarczy	Bestwina Krakowska 132
Zespół zabudowy folwarcznej ob. budynek mieszkalny nr 4, murowany	Bestwina Krakowska 168
Zespół zabudowy folwarcznej dom ekonoma, - ob. budynek mieszkalny nr. 4a, murowany	Bestwina Krakowska 170
Dawny Zbór Kalwiński - ob. Obiekt sakralny - Kościół Pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny - Konsekrowany w 1632 r.	Bestwina Plebańska 4
Zespół Kościoła: Plebania	Bestwina Plebańska 4
Budynek mieszkalny	Bestwina Plebańska 7
Budynek mieszkalny d. nr 69, mieszk. Murowany	Bestwina Plebańska 19
Budynek mieszkalny z zabudową	Bestwina Wincentego Witosa 25
Dawna Karczma - ob. budynek mieszkalno-usługowy,	Bestwina Wincentego Witosa 90
Budynek mieszkalny., murowany	Bestwina Wincentego Witosa 102
Dawny dworek - ob. budynek mieszkalny	Bestwinka Dworkowa 9
Zespół zabudowy folwarcznej - ob. budynki gospodarcze	Bestwinka Dworkowa 7B
Budynek mieszkalny	Bestwinka Franciszka Gandora 7
Budynek mieszkalno-gospodarczy d. nr 474,	Bestwinka Franciszka Gandora 19
Stodoła , mur./ drewn.	Bestwinka Franciszka Gandora 19
Budynek mieszkalny	Bestwinka Franciszka Gandora 33
Budynek mieszkalny	Bestwinka Św. Floriana 36
Budynek mieszkalno-gospodarczy d. nr 448, murowany	Bestwinka Św. Sebastiana 4
Budynek mieszkalny d. nr. 429 drewniany	Bestwinka Św. Sebastiana 9
dom i stodoła d. nr 481, mur./ drew.	Bestwinka Św. Sebastiana 19
Budynek gospodarczy	Bestwinka Św. Sebastiana 19
Dawna szkoła d. nr 129, murowany - ob. Budynek mieszkalny	Janowice Janowicka 98
Budynek użyteczności publicznej	Janowice Janowicka 100
Budynek mieszkalny d. nr 21 murowany	Janowice Janowicka 160
Gajówka d. nr. 41 murowany	Janowice Janowicka 201

Dawna leśniczówka – ob. Budynek gospodarczy	Janowice Janowicka 201
Budynek mieszkalny	Janowice Janowicka 290
Budynek mieszkalny	Janowice Janowicka 301
Budynek mieszkalny	Janowice Janowicka 309
Budynek mieszkalny	Janowice Janowicka 317
Dawna restauracja	Janowice Janowicka 344
Budynek mieszkalny d. nr 64, murowany	Janowice Miodowa 13
Budynek mieszkalny	Janowice Pszczelarska 26
Budynek mieszkalny	Janowice Pszczelarska 32
Budynek mieszkalno-gospodarczy,	Janowice Pszczelarska 63
Budynek mieszkalny murowany	Janowice Pszczelarska 85
Budynek mieszkalny drewniany	Janowice Targanicka 24
Obiekt sakralny - Kościół Pw. Niepokalanego Serca N.M.P.	Kaniów Batalionów Chłopskich 13
Dawna szkoła - ob. Budynek użyteczności publicznej	Kaniów Batalionów Chłopskich 15
Budynek mieszkalny murowany	Kaniów Czechowicka 21-23
Budynek mieszkalny	Kaniów Dankowicka 37
Budynek mieszkalny i inwentarski	Kaniów Jawiszowicka 31
Budynek mieszkalny chałupa drewniana	Kaniów Krzywolaków 12
Budynek mieszkalny	Kaniów Malinowa 10
Budynek mieszkalny	Kaniów Młyńska 24
Budynek mieszkalny	Kaniów Młyńska 26
Budynek mieszkalny murowany	Kaniów Modra 2
Zespół zabudowy folwarcznej - ob. budynek mieszkalny	Kaniów Modra 4
Dawny dwór - ob. budynek mieszkalny	Kaniów Modra 6
Zespół zabudowy folwarcznej prawdopodobnie zarządcówka, murowany, - ob. budynek mieszkalny	Kaniów Modra 10
Budynek mieszkalny chałupa, drewniana	Kaniów Poziomkowa 2
Budynek mieszkalny	Kaniów Rybacka 34

MAŁA ARCHITEKTURA

Krzyż kamienny	Bestwina Kościelna naprzeciw nr 47
Figura św. Jana Nepomucena	Bestwina Kościelna
Figura Matki Boskiej Niepokalanej Poczętej,	Bestwina Skrzyżowanie ulic: Krakowska/mjr Henryka Sucharskiego 1
Krzyż kamienny	Bestwina Ofiar Wojny (naprzeciw nr 24)
Zespół kościoła parafialnego: Kaplica	Plebańska 4
Zespół kościoła parafialnego: Kaplica grobowa	Plebańska 4
Cmentarz stary XVIII w.	Plebańska 4
Krzyż cmentarny	Plebańska 4
Krzyż cmentarny	Plebańska 4
Cmentarz nowy	Plebańska 4
Posąg Michała Archanioła na postumencie	Bestwina Wincentego Witosa 34
Krzyż kamienny przydrożny	Bestwina Wincentego Witosa 69
Krzyż kamienny	Bestwina Wincentego Witosa 173
Kaplica przydrożna klasycystyczna,	Bestwina Wincentego Witosa okolice budynku nr 16 d. nr 224
Krzyż kamienny - Pasja	Bestwina Św. Floriana 58
Krzyż kamienny przydrożny z figurami na postumencie	Janowice Janowicka 180

Krzyż kamienny przydrożny Niklówka (zniszczony)	Janowice Janowicka 344
Krzyż kamienny przydrożny	Janowice Janowicka (naprzeciw nr 80)
Krzyż kamienny przydrożny	Janowice Janowicka (naprzeciw nr 88)
Figura Matki Boskiej	Janowice Pisarzowicka 19
Figura Chrystusa na postumencie,	Janowice Targanicka (naprzeciw nr 27)
Krzyż kamienny (Napoleoński)	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Batalionów Chłopskich/Rybacka/Jawiszowicka
Figura Matki Boskiej	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Batalionów Chłopskich 13/Stefana Kóski
Krzyż kamienny przydrożny z płaskorzeźbą Matki Boskiej Bolesnej,	Kaniów Batalionów Chłopskich 13
Krzyż kamienny przydrożny	Kaniów Czechowicka 3
Kaplica cmentarna	Kaniów Stefana Kóski
Figura Chrystusa na postumencie,	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Stefana Kóski/Walentego Furczyka
Cmentarz parafialny	Kaniów Stefana Kóski
Krzyż przydrożny Męka Pańska	Kaniów Malinowa 10
Kapliczka słupkowa z figurą św. Jana Nepomocena,	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Rybacka/Gawlików
Krzyż kamienny przydrożny z płaskorzeźbą Matki Boskiej Bolesnej	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Wincentego Witosa/ Podpolec

OBIEKTY PRZEMYSŁOWE

Tartak	Bestwina Krakowska 276
Tartak - drewniany budynek tartaku	Bestwina Krakowska 276
Tartak - budynek młyna parowego ob. magazyn	Bestwina Krakowska 276
Tartak - budynek administracyjny nr 274	Bestwina Krakowska 276
Tartak - budynek mieszkalny	Bestwina Krakowska 276
Tartak - budynek stajni, ob. pracownia rzeźbiarsko-malarska	Bestwina Krakowska 276
Cegielnia	Bestwina Podkęcie 2
Cegielnia - budynek piecowni Hoffman	Bestwina Podkęcie 2
Cegielnia - budynek mieszkalny	Bestwina Podkęcie 2
Cegielnia - dawny budynek kotłowni, ob. magazynowy	Bestwina Podkęcie 2
Cegielnia - budynek portierni	Bestwina Podkęcie 2
Cegielnia - budynek gospodarczy i altanka	Bestwina Podkęcie 2
Wiadukt pod torami betonowy	Kaniów Ludowa

ZIELEŃ

Alejoye założenie zieleni	Bestwina Kościelna
Aleje pałacowe	Bestwina Krakowska i Bialska
Park pałacowy	Bestwina Krakowska 111
Cmentarz parafialny z zabytkowym założeniem zieleni stary	Bestwina Plebańska 4
Cmentarz parafialny z zabytkowym założeniem zieleni nowy	Bestwina Plebańska 4
Zieleń przy kościele parafialnym	Bestwina Plebańska 4
Założenie folwarczne z zielenią i aleją dojazdową	Bestwinka Dworkowa
Zieleń przy krzyżu	Bestwinka Św. Floriana 58

Alejowe założenie zieleni	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Batalionów Chłopskich/Rybacka (Aleje wzdłuż dróg)
Zieleń przy krzyżu kamiennym przydrożnym	Kaniów Czechowicka 3
Zieleń na cmentarzu	Kaniów Stefana Kóska
Zieleń przy kościele	Kaniów Stefana Kóska
Zieleń przy Figurze Chrystusa	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Stefana Kóska/Walentego Furczyka
Dawny zespół dworski z aleją dojazdową	Kaniów Skrzyżowanie ulic: Modra/Krzywolaków (aleje wzdłuż dróg)

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE		
Miejscowość	Nr stanowiska w miejscowości	Typ stanowiska
Bestwina	1	gródek stożkowaty
Bestwina	2	śląd osadnictwa
Bestwina	3	śląd osadnictwa
Bestwina	4	śląd osadnictwa
Bestwina	5	śląd osadnictwa
Bestwina	6	śląd osadnictwa
Bestwina	7	śląd osadnictwa
Bestwina	8	śląd osadnictwa
Bestwina	9	śląd osadnictwa
Bestwina	10	śląd osadnictwa
Bestwina	11	śląd osadnictwa
Bestwina	12	śląd osadnictwa
Bestwina	13	śląd osadnictwa
Bestwina	14	śląd osadnictwa
Bestwina	15	śląd osadnictwa
Bestwina	16	śląd osadnictwa
Bestwina	17	śląd osadnictwa
Bestwina	18	śląd osadnictwa
Bestwina	19	śląd osadnictwa
Bestwinka	1	śląd osadnictwa
Bestwinka	2	śląd osadnictwa
Bestwinka	3	śląd osadnictwa
Bestwinka	4	śląd osadnictwa
Bestwinka	5	śląd osadnictwa
Bestwinka	6	śląd osadnictwa
Bestwinka	7	śląd osadnictwa
Bestwinka	8	śląd osadnictwa
Bestwinka	9	śląd osadnictwa
Bestwinka	10	śląd osadnictwa
Janowice	1	śląd osadnictwa
Janowice	2	śląd osadnictwa
Janowice	3	śląd osadnictwa
Janowice	4	śląd osadnictwa
Janowice	5	śląd osadnictwa
Janowice	6	śląd osadnictwa
Janowice	7	śląd osadnictwa
Janowice	8	śląd osadnictwa

Janowice	9	śląd osadnictwa
Kaniów	1	śląd osadnictwa
Kaniów	2	obozowisko
Kaniów	3	śląd osadnictwa
Kaniów	4	śląd osadnictwa